

VOLKSKUNST

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie en de verspreiding van de Vlaamse volkscultuur

JAARGANG 45 :: NUMMER 2 :: JUNI 2021

* :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaamse Dansarchief :: Vlaamse Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaams Dansarchief :: Vlaamse Dansarchief :: *

* :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaamse Vendelarchief :: Vlaamse Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: Vlaams Vendelarchief :: *

* :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: Streekdrachtencommissie :: *

* :: werkgroep Communicatie :: *

* :: werkgroep Archiveren :: *

* :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: tijdschrift Volkskunst :: *

Volkskunst is een uitgave van het
INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

1964

2021

KALENDER

Voor gedetailleerde info over activiteiten, bals, feesten, evenementen en festivals kan je terecht op onze websites:

<https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>
en <https://www.volksdansbals.vlaanderen>

IVV Activiteiten

Algemene Vergadering

Zaterdag 26 juni 2021 - Erps-Kwerps

Statutaire Algemene Vergadering IVV vzw.

De leden werden uitgenodigd per brief en per e-mail.

IVV Cursussen

Kennismakingscursus Vendelen 2021

Oktober 2021 - Leuven

Vendeliersverbroedering 2021

Zondag 21 november 2021 - Herentals

Monitorencursus 2022-2023

Datums en locaties nog vast te leggen.

IVV Kalender

Alle IVV activiteiten, vergaderingen en cursussen vind je in onze Google-kalender

Bekijk de volledige kalender op onze website

<https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/kalender>

CONTACT

IVV - Secretariaat

Jubellaan 123

2800 Mechelen

+32 15 633499

+32 496 593523

e-post: secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

IVV - Zetel

Dorpsstraat 83

9190 Stekene

Web en Sociale Media

URL: <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Facebook: /InstVlaVolk

Twitter: @InstVlaVolk

Info en bestellingen

Je kan terecht op het secretariaat voor alle info, bestelling en aankoop van onze publicaties en proefnummers van dit tijdschrift.

On-line bestellen van publicaties kan via de IVV - Webwinkel:

<https://webwinkel.instituutvlaamsevolkskunst.be>

of per e-post: bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

Bank

BIC: KREDDEBB

IBAN: BE14 4163 0794 5183

Ondernemingsnummer

0414 508 714

Foto voorpagina

Foto's op titelpagina door Geert Defauw met medewerking van Volkskunstgroep Reintje Vos

EDITORIAAL

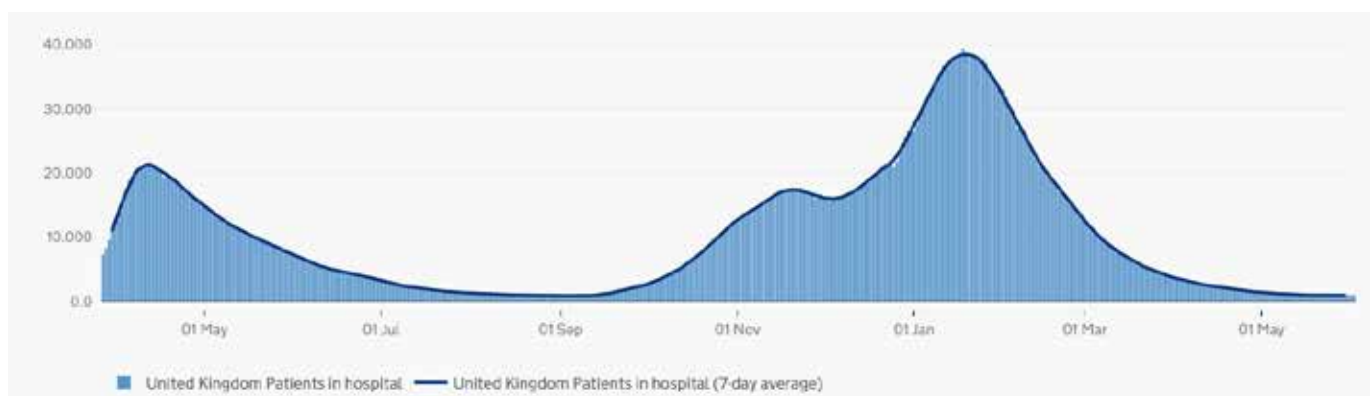
En toen kwam alles goed

Met zes waren ze, zes koolmeesjes in een warm nest. Waren er toch te veel eitjes gekomen, te veel voor de levensnoodzakelijke zorg? Viel de beslissing te zwaar over wie wel en wie niet moest gevoed worden?

Werden moeder en vader mees vogels voor de kat? Kwam er ruzie in het huishouden? In ieder geval werden de jongen verlaten. Geen van hen overleefde het. Dit editoriaal gaat over kwaliteit en kwantiteit, met een flink pak praktische beschouwingen.

Martine Tanghe besloot in november jongstleden haar indrukwekkende 42-jarige carrière als nieuwsanker met de woorden 'alles komt goed'. Als iemand kan weten hoe moeilijk alles goed kan komen, is het Martine zelf, want ze had, jammer genoeg, zelden goed nieuws. Begin juni zag de situatie er nochtans wel goed uit, toch wat corona betreft. Ondertussen kennen we de versoepelingen die ons stap voor stap dichterbij elkaar moeten brengen. Met de foto's op de titelpagina onderschrijven we het begrip 'stap voor stap'. Het kriebelt in onze volksdansbeentjes. Voor de dansbijdrage in deze 'Volkskunst' opteerden we nog voor een eenvoudige corona-veilige 'alleendans', met dank aan Volkskunstgroep Reuzegom voor de creatie. Een en ander brengt ons bij de vraag naar concrete perspectieven.

We hebben al herhaaldelijk gewezen op het belang van de geschiedenis. We waren collectief vergeten dat een pandemie nog zo kon ingrijpen in ons dagelijks leven, met meer dan 25.000 overleden patiënten in België⁽¹⁾. Wie de ziekte meemaakte, kan er nog lang hinder van ondervinden. Onze kinesisten melden al zware vermoeidheid bij herstellende patiënten na een sessie van 10 minuten. Ook hier geldt noodgedwongen stap voor stap. Spijts alle expertise, blijven er nog (te) veel onbekenden. We zijn nog sterk aangewezen op nattevingerwerk. Toch kunnen we uit feitenmateriaal een en ander leren. Neem nu het Verenigd Koninkrijk of UK. Het is een land met een rijke volksdanstraditie, maar ook met heel wat ervaring wat SARS-Cov2 betreft. Vanaf november 2020 begint in de UK het aantal hospitalisaties uit de hand te lopen. In de tweede helft van januari 2021 stijgt het aantal patiënten in ziekenhuizen tot meer dan 39.000. De gevolgen zijn dramatisch: overwerkt zorgpersoneel valt mekaar geregeld hopeloos in de armen, ziekenwagens geraken hun patiënten niet meer kwijt en staan in files op de parkings van ziekenhuizen, er zijn noodhospitelen, maar niet genoeg gekwalificeerd personeel om ze te laten functioneren. Begin december 2020 worden in de UK de eerste vaccins geregistreerd en kan de vaccinatiecampagne beginnen (6 weken eerder dan bij ons). Er wordt massaal ingezet op vaccinaties, en vanaf eind januari 2021 beginnen de ziekenhuisopnames spectaculair te dalen (zie figuur). Wanneer dit editoriaal verschijnt, zal ruim 85% van de Engelse bevolking al minstens één prik hebben gehad, terwijl de volledige vaccinatie een feit zal zijn voor meer dan 60%. We zien nog wel lokale uitbraken in bepaalde Engelse regio's. Dat fenomeen treedt vooral op met resistente varianten en in regio's waar de vaccinatiegraad laag ligt, veelal omwille van sociale omstandigheden. Uit de ervaring in het UK leren we in ieder geval dat de corona vaccins werken.

Afbeelding 1. Het aantal patiënten in de ziekenhuizen in het Verenigd Koninkrijk van april 2020 tot mei 2021.
Bron: <https://coronavirus.data.gov.uk/details/healthcare> : geraadpleegd op 5 juni 2021

In hoeverre kunnen wij als volksdansers lessen trekken uit wat in het UK gebeurde? Vooreerst alle waardering voor de inzet van professionelen en vrijwilligers in onze vaccinatiecentra. Spijts zeldzame nevenwerkingen blijven de vaccins onze belangrijkste troef. Aan het huidige vaccinatietempo, en met de levering van voldoende vaccins, komt de vaccinatie van 15-plussers in zicht, te beginnen met de risicopatiënten. Dat is goed nieuws voor volkskunstgroepen, waar jongeren een belangrijk deel van de dansende populatie uitmaken. In een interessant

(1) Coronablog - Meer dan 25.000 coronadoden in België, Margot Cloet (Zorgnet-Icuro): "Hadden we absoluut niet verwacht": <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/06/05/coronablog-5-juni-2021/> geraadpleegd op 5 juni 2021.

Afbeelding 2. Zilverlinde of Tilia tomentosa Moench

experiment werd de stijging van antilichamen in moedermelk bestudeerd na vaccinatie. Een duidelijke stijging treedt op één week na de tweede injectie (van het Pfizer-BioNTech vaccin)⁽²⁾. We mogen aannemen dat na deze periode ook in het serum een duidelijke stijging merkbaar is. Het AstraZeneca-vaccin beschermt voor 100 procent tegen hospitalisatie en ernstige COVID-19 vanaf 3 weken na de eerste inenting en voor 70-75 procent tegen milde COVID-infecties. Het Janssen-vaccin zou na 14 dagen 93,1 procent beschermen tegen hospitalisatie⁽³⁾. Vaccinatie opent dus de mogelijkheid om samen te dansen. Bij een risicoanalyse hoort een draaiboek⁽⁴⁾. Registratie voor elke repetitie is aangewezen, waarbij de geregelde aanwezigen tijdens de repetitie als een bubbel kunnen worden aanzien. Volgens de nieuwe maatregelen zijn sportactiviteiten toegelaten, ook met fysiek contact 'voor zover dit nodig is uit de aard van de sport'⁽⁵⁾⁽⁶⁾. We dansen bij voorkeur in open lucht of in voldoende grote en degelijk verluchte lokalen. Om de 15 minuten kan een pauze ingelast worden om de buitenlucht op te zoeken. CO2 meters

- (2) Perl SH, Uzan-Yulzari A, Klainer H. et al. SARS-CoV-2- specific antibodies in breast milk after COVID-19 vaccination of breastfeeding women. JAMA April 12, 2021.
- (3) Veelgestelde vragen over COVID-19 vaccinatie: <https://www.uzgent.be/nl/zorgverleners/Paginas/covid-19-vaccinatie.aspx#doeltreffendheid> 5 juni 2021.
- (4) Veilig dansen – verplichte voorbereiding: <https://wp.assets.sh/uploads/sites/1684/2020/11/Veilig-dansen-Verplichte-voorbereiding-2020-11-03.pdf> 5 juni 2021.
- (5) Protocol voor sportkampen en sportstages: <https://www.sport.vlaanderen/sporten-in-tijden-van-corona/> 5 juni 2021.
- (6) Corona en zingen, toneelspelen, dansen, muziek maken en acteren: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/cultuur-uitgaan-en-sport/zingen-toneelspelen-dansen-muziek-maken-en-acteren> 5 juni 2021.

helpen om de luchtkwaliteit na te trekken in binnenruimten⁽⁷⁾. Een repetitie moet ook voor niet gevaccineerde leden openstaan. Zelftesten kunnen ondersteunend werken⁽⁸⁾. Bij hygiënische maatregelen horen nog steeds de handhygiëne, gebruik van papieren zakdoeken (niezen!), geregelde neusspoeling, een knuffeltje liever dan een zoen en aan de repetitie verzaken bij tekenen van infectie van de bovenste luchtwegen of (lichte) koorts. Het mondkapje of voldoende afstand blijft de regel bij contact met externen tijdens de repetities.

We zijn nog niet aan de grote festivals toe, maar experimenten in de culturele sector werken inspirerend. Uitnodigen van buitenlandse groepen zit er nog niet in. Het gaat zoals met het dansen: stap voor stap. Elke stap maakt deel uit van de dans en heeft een sequentiële plaats in de dans. Vrijheid staat gelijk aan: *minder dan we mogen en meer dan we moeten*. Daarbij gaat kwaliteit boven kwantiteit. Laten we de situatie vergelijken met het planten van een jonge boom. Die zal uitgroeien tot een stevige kanjer, maar dat vraagt jaren. Het brengt ons bij een prachtgedicht waarin de Amerikaanse dichter Joyce Kilmer (1886-1918) de boom verheerlijkt als een sieraad in de schepping⁽⁹⁾.

*I think that I shall never see
A poem lovely as a tree.
A tree whose hungry mouth is prest
Against the earth's sweet flowing breast;
A tree that looks at God all day,
And lifts her leafy arms to pray;
A tree that may in Summer wear
A nest of robins in her hair;
Upon whose bosom snow has lain;
Who intimately lives with rain.
Poems are made by fools like me,
But only God can make a tree.*

We duimen alvast voor een vlot hervatten van geregelde repetities. En ja, met het nodige geduld, komt alles ooit nog wel eens goed.

Gert Laekeman

(7) Leidraad veilig dansen: <https://wp.assets.sh/uploads/sites/1684/2020/11/Veilig-dansen-Infrastructuur-2020-11-03.pdf> 5 juni 2021.

(8) Koninklijk besluit tot uitvoering van artikel 3, §2, van de wet van 22 december 2020 houdende diverse maatregelen met betrekking tot snelle antigeentesten en de registratie en de verwerking van gegevens betreffende vaccinaties in het kader van de strijd tegen de COVID-19-pandemie. Belgisch Staatsblad 14 mei 2021.

(9) Trees: <https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/12744/trees> 5 juni 2021.

SPROKKELINGEN

In Memoriam Eddy Picavet 1937-2021

Juist na het ter perse gaan van het vorig nummer van 'Volkskunst' bereikte ons het bericht van Eddy's overlijden op 20 maart jongstleden. Het lentenummer van de Driesprong, het driemaandelijks tijdschrift van de Vlaamse Volkskunstbeweging, heeft terecht een hoog Eddy gehalte. Het lijkt erop alsof Eddy nog een laatste krachttoer wou uithalen om ons op zijn levensavond aangename lectuur te bezorgen.

Eddy Picavet was al van in de zeventiger jaren een bezige volkskunst-bij, vooral in VVKB middens. Eddy en ikzelf mochten al veel vroeger met mekaar kennismaken. We zijn ei zo na op hetzelfde moment aangekomen in het Sint-Lodewijkscollege in Lokeren. Eddy op 1 december 1958 als onderwijzer in het eerste studiejaar. Ik in september van datzelfde jaar als 7-jarige leerling in het tweede studiejaar. Eddy omhelsde Lokeren al snel. Ook voor mij is Lokeren een referentiepunt, als stadje waar de wieg van mijn vader stond. Al van in zijn opleiding in de normaalschool had Eddy zijn hart verpand aan het toneel. Hij speelde een indrukwekkende palmares van toneelstukken bijeen, naar schatting zo'n 500 voorstellingen. Naast de strijkstok hanteerde Eddy graag de pen, met een voorliefde voor cursiefjes. Zijn eerste bundel 'Brieven uit de Durmestad' werd het begin van een hele reeks. Eddy ontpopte zich als een schalkse observator die met graagte schreef over de dagelijkse dingen. Tijdens de nieuwjaarsreceptie van VVKB in januari 2019, bood hij ons 'De laatste rozen, een bloemlezing' aan. Met de cursiefjes in die bundel neemt Eddy ons mee voor een wandeling in en rond het woonzorgcentrum 'Hof ter Engelen'. Toen ik onlangs nog eens door de straten van Lokeren liep, was Eddy erbij, in mijn gedachten. Eddy worstelde bij tijden met de beperkingen die de leeftijd en de omstandigheden meebrachten. Hij verwoordde het prachtig in 'Ouder worden'.

Ouder worden ...

Je wereld beperkt tot rollator of rolstoel; tot kamer, zetel of bed ...

Je tempo in de traagste versnelling gezet ...

Herinneringen blijven uit een lang vervlogen tijd.

Wat gisteren gebeurde ben je nu al weer kwijt.

Familie en vrienden: ze zijn er niet meer.

De eenzaamheid knaagt en doet zo vaak zeer.

Maar Eddy zou Eddy niet zijn als hij ondanks alles de lichtpuntjes niet zou zien.

En toch! Ouder worden ... is dankbaar bewaren,

wat je gaf en wat je kreeg doorheen de jaren.

En samen genieten met wie u omringen.

Gelukkig zijn in kleine dingen:

De warme knuffel van een kind, een schouderklopje, een streling, een blij lach.

Eenvoud in de kleinste dingen is ons allen nog gegeven,

om zinvol en heel dankbaar mee verder te leven.

Dank Eddy, voor zoveel indrukwekkende eenvoud. Het ga je goed bij de Heilige Engelen!

Gert Laekeman

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

Halveer de calorieën, verdubbel het plezier,

met STEPA-bier!

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten!

Af te halen in 't Fabriekske, Fabriekstraat 100 te Aarschot

Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee

www.stepa.be

De Schreefdans: een Gentse aangelegenheid met een academisch tintje

Of hoe een cafédans ook in universitaire kringen weerklink vond.

In 'Volkskunst' jaargang 45 nummer 1 van 2021 publiceerden we een eierdans 'Eisprong'. Jan Laeremans creëerde de dans op de muziek van de Schreefdans zoals gebracht door Volksmuziekgroep 't Kliekske. In de bijhorende 'Dansweetjes' beloofden we meer te doen met het begrip 'Schreefdans'.

Laten we beginnen met het gebruik. Nu de horeca weer in goeden doen is, moeten we op ons alcoholgebruik letten. Hoe weten we of we nog nuchter genoeg zijn om op eigen benen naar huis te keren? Oplossing: stappen op een kaarsrechte krijtlijn, of liever nog, een schreefdans dansen op die krijtlijn. Zo'n dans mag aanzien worden als een volkskundig en wetenschappelijk verantwoorde alcoholtest 'avant la lettre'.

Zowel 't Kliekske als Volkskunstgroep Reuzegom lieten zich inspireren door het werk van Prof. Dr. Maurits Verdonck 'Dansen en spelen' gepubliceerd in 1937⁽¹⁾. De auteur publiceert daarin een 'Schreefdans' als 'oude alleendans uitgevoerd op een krijtlijn getrokken op den grond'. Prof. Verdonck baseert zich hier op archief der 'Lichte Gentenaars'. De beschrijving van de dans doet ons denken aan een stukje klassieke gymnastiek. In de recente publicatie van de dansgazet verscheen een verdere analyse van deze Schreefdans, meer dan het lezen waard⁽²⁾.

Graven in de archieven van de Universiteit Gent (UGent) leverde interessante informatie op over de persoon van Maurits Verdonck (1879 – 1968)⁽³⁾. Als geboren Gentenaar promoveerde hij aan de toenmalige Rijksuniversiteit Gent tot doctor in de lichamelijke opvoeding in 1920. Hij werd vervolgens benoemd als professor aan het Hoger Instituut voor Lichamelijke Opvoeding, verbonden aan de Faculteit Geneeskunde. Vóór zijn universitaire carrière was hij leraar lichamelijke opvoeding in de Koninklijke Athenea van Brugge en Antwerpen en aan de Rijksmiddelbare Normaalschool in Gent.

Maurits Verdonck was een pionier in het bevorderen van beweging in de meest diverse vormen. Hij doceerde de cursussen "Didactiek der gymnastiek en in de schoonheidsleer der bewegingen", "Spelen en sport" en "Bijzondere methodenleer der lichamelijke opvoeding". Hij was zijn tijd vooruit door het uitwerken van turnoefeningen met instructies op fonoplaaat. Hij bracht Vlaamse cultuur en lichamelijke opvoeding samen in het werk "Symbolische uitbeelding van Vlaamse liederen". Dit was een eerste deel van "Muziek en zang in beeld en beweging". Deel twee was getiteld "Dansen en spelen". In dit werk wordt de Schreefdans uit Gent opgenomen. Met de beschrijving door Prof. Verdonck wordt deze volksdans verheven tot een academisch gegeven.

Het is niet uitgesloten dat Verdonck de dans optekende als een turnoefening op muziek en zang. De Schreefdans kreeg in de dertiger jaren bij tijden een bredere culturele weerklink. Daarvan getuigt een aankondiging van het 11 juli feest in Ieper uit Het Yperse Nieuws van 10 juli 1937⁽⁴⁾. Het tweede deel van de viering bestaat uit een ambitieus programma met vendelspel op de tonen van enkele Vlaamse liederen, gevolgd door de symbolische uitbeelding van Vlaamse liederen (zie volgende bladzijde) en sluit af met een zestal volksdansen, de Schreefdans als laatste. Mevrouw Platel zorgt voor pianobegeleiding. Wellicht heeft zij daar de Schreefdans begeleid met de partituur van Jan Platel voor ogen. Uit dat programma mogen we afleiden dat vendelspel, zang en volksdansen een belangrijke plaats innamen. Een 'Gemengde Afdeling' voert de dansen uit. Wie de uitvoerders waren en waar ze vandaan kwamen, is niet duidelijk. De Schreefdans krijgt in ieder geval een belangrijke plaats. Vermoedelijk was Prof. Dr. Maurits Verdonck betrokken bij de organisatie. Hij bleef aan de Rijksuniversiteit Gent actief tot zijn emeritaat of pensioen in 1949.

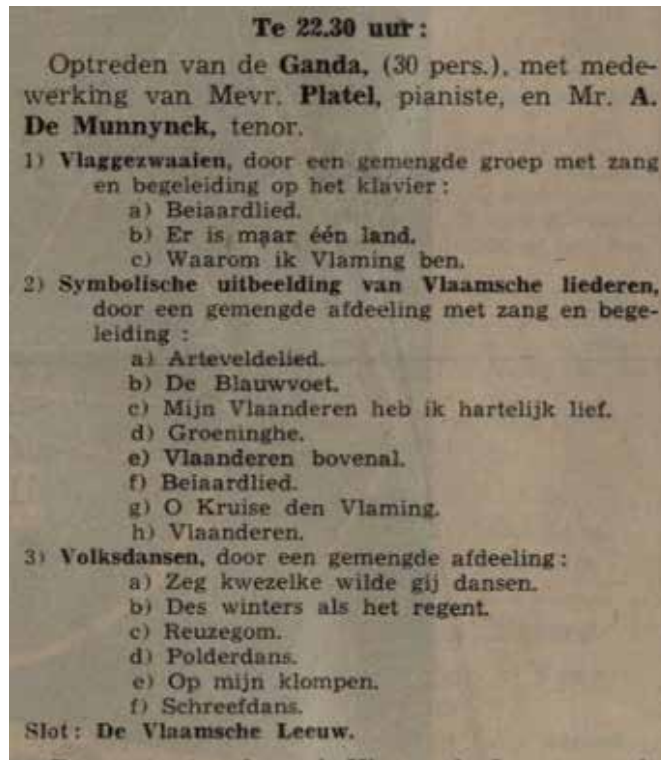
Prof. Dr. Maurits Verdonck

(1) Verdonck M. Dansen en spelen. N.V. Standaard Boekhandel 1937 pp. 21-24.

(2) Zie: www.dedansgazet.be

(3) <http://www.ugentmemorialis.be/catalog/000001205> : geraadpleegd op 22 mei 2021

(4) Het Ypersche Nieuws 10 juli 1937.

Het Yperse Nieuws: programma van het tweede deel van de viering.

Wanneer we het begrip 'schreef' verbreden tot 'streep', kunnen we ook de Streep als dans een gelijkaardig tintje geven. De A-figuur kan ook op één lijn gedanst worden. Het gaat hier wel om een paardans, waarbij de polka in de B-figuur de dans een ander karakter geeft⁽⁵⁾⁽⁶⁾. De Streep opent een ruimer perspectief, wetende dat een gelijkaardige melodie als 'Polka Noire' in Wallonië werd opgetekend, meer bepaald in Mormont (Provincie Luxemburg, 1954). Dat brengt ons bij Mevrouw Rose Thisse-Derouette (1902 - 1989). Deze Luikse componiste, musicologe, dirigente en lerares was bijzonder geïnteresseerd in volksmuziek en volksdansen uit de Ardennen. We hebben in onze archiefcollecties een aantal interessante uitgaven met volksdansen, muziek en informatie over volkskunst bij onze zuiderburen, waaronder een werk van Rose Thisse-Derouette⁽⁷⁾⁽⁸⁾. Daarover kunnen we het hebben in een volgende bijdrage.

In afwachting opent de Schreefdans mogelijkheden om stap voor stap terug te evolueren naar gezamenlijke volksdansbeleving.

Gert Laekeman

(5) Instituut voor Vlaamse Volkskunst. Dansen uit Midden-Brabant 1968: pp. 79-81.

(6) Instituut voor Vlaamse Volkskunst. Dansen uit Diest 1974: p. 55 en p. 74.

(7) Thisse-Derouette R. Danses Populaires de Wallonie 7. Brussel 1966 (dansbeschrijvingen).

(8) Thisse-Derouette R. Danses Populaires de Wallonie, 7. Brussel 1966 (dansmuziek).

Schreefdans: Dank aan de medewerkers

Werkten mee aan de publicatie van de Schreefdans (in alfabetische volgorde): Hugo Bulterijst, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Geert Pauwels (creatie in de Volkskunstgroep Reuzegom), Lisette Luyckx (gastmedewerker), Johnny Ooye (gastmedewerker), Machteld Van den Bossche.

Dank aan Herman Dewit ('t Klikske) voor de toestemming om de muzieknotatie te gebruiken.

Schreefdans

Dans voor één jongen⁽¹⁾

Creatie Pasen 2015

Bewerking van een traditionele Gentse volksdans door Volkskunstgroep Reuzegom op basis van het archief van 'de Lichte Gentenaars' gepubliceerd door Prof. Dr. M. Verdonck in "Dansen en spelen" in 1937

Muziek

Schreefdans: bewerking door volksmuziekgroep 't Klikske van de muziek uit het archief van 'de Lichte Gentenaars' gepubliceerd door Prof. Dr. M. Verdonck in "Dansen en spelen" in 1937

Danspassen

Hop, looppas, spreidsprong, sluitprong

Opstelling

Eén danser op een schreef. Een schreef is een krijtlijn van ongeveer 2 meter waarop de dans moet worden uitgevoerd

Uitvoering

Tenzij anders vermeld wordt de dans uitgevoerd met de handen in de zij.

Voorspel (2 maten)

Figuur I

A	1-2	Met 4 looppassen (L,R,L,R) voorwaarts dansen, waarbij het vrije been vooruit wordt gestrekt ⁽²⁾ .
	3-4	Armen horizontaal zijwaarts gestrekt, handpalmen naar beneden, 1-draai-R-om ter plaatse met 4x hop op de L-voet, waarbij het R-been R-zijwaarts wordt gestrekt .
	5-6	Met 4 looppassen (R,L,R,L) achterwaarts dansen, waarbij het vrije been vooruit wordt gestrekt.
	7-8	Herhaling van A 3-4, maar 1-draai-L-om en 4x hop op R-voet.
	9-10	Herhaling van A 1-2, maar 4x hop op de L-voet.
	11-12	L-arm horizontaal zijwaarts gestrekt, 1-draai R-om ter plaatse met 4x hop op de L-voet, met R-hand de R-enkel vasthoudend.
	13-14	Herhaling van A 9-10, maar achterwaarts en hoppen op R-voet en L-been vooruit strekken.
	15-16	R-arm zijwaarts gestrekt, 1/1-draai-L-om ter plaatse met 4x hop op de R-voet, met de L-hand de L-enkel vasthoudend.
B	17-18	4 spreidsprongen L-vooruit beginnen.
	19-20	Met 1 spreidsprong 1/4-draai-R-om, vervolgens 1 sluitsprong, 1 spreidsprong en met 1 sluitsprong 1/4-draai-R-om.
	21-22	Herhaling van B 17-18.
	23-24	Herhaling van B 19-20.

Figuur II

A	25-26	Met 4x hop op de L-voet voorwaarts dansen, waarbij het vrije been afwisselend achter- en voorwaarts wordt gezwaaid.
	27-28	Met 4x hop op de R-voet achterwaarts dansen, waarbij het vrije been afwisselend achter- en voorwaarts wordt gezwaaid.
	29-30	4x hop (L-voet beginnen) ter plaatse, waarbij het vrije been afwisselend R- en L-zijwaarts wordt uitgezwaaid. Met de laatste hop 1/2-draai-R-om.
	31-32	4x hop ter plaatse, waarbij het vrije been afwisselend R- en L-zijwaarts wordt uitgezwaaid.

(1) In Volkskunstgroep Reuzegom gedanst door Js.

(2) Idealiter strekken de danser het been in een hoek van 45°. Praktisch is dat moeilijk haalbaar. De bedoeling bestaat erin de beweging niet te laten vervlakken.

- 33-34 Met 4 looppassen (L,R,L,R) voorwaarts dansen waarbij het vrije been afwisselend achterwaarts en voorwaarts wordt gestrekt.
- 35-36 Met 4 looppassen (L,R,L,R) achterwaarts dansen, waarbij het vrije been afwisselend achterwaarts en voorwaarts wordt gestrekt.
- 37-40 Armen horizontaal zijwaarts gestrekt, handpalmen naar beneden, met 8x hop op de L-voet L-om draaien (onbepaald aantal draaien), waarbij het L-been voorwaarts wordt gestrekt en eindigen met sluitsprong aangezicht naar voor en armen boven het hoofd gestrekt⁽³⁾

Referentie

Verdonck M. Dansen en spelen met eenvoudige bewerking der liederen voor klavier alleen door Jan Platel. NV Standaard Boekhandel 1937: pp. 21-24.

- (3) Eigenlijk worden de armen naar boven gezwaaid onder een hoek van 45° om de sluitsprong te bekrachtigen.

Schreefdans

Voorspel +ABA

't Klikske

Voorspel

A 1 2 3

4 5 6 7 8 9

10 11 12 13 14 15 16

B 17 18 19 20 21 22

23 24 A 25 26 27 28 29

30 31 32 33 34 35

36 37 38 39 40

VLAAMS DANSARCHIEF - DA

Leden: Gert Laekeman (voorzitter), Koenraad Augustyniak, Hugo Bulterijst, Machteld Van den Bossche en Gudrun Van Eynde.

Contact: wgDA@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: verzamelen, archiveren en noteren van volksdansen, inrichten van cursussen, publicaties

Vergaderingen: driemaandelijks

VENDELEN

Cursussen

We beginnen er weer aan!

Kennismakingscursus 2021

In oktober 2021 spreken we af in Leuven voor de Kennismakingscursus Vendelzwaaien (exacte datum volgt).

Vendeliersverbroedering 2021

Op zondag 21 november 2021 (let op: niet de laatste zondag van de maand), trekken we naar de grote sporthal in het Netepark in Herentals voor de jaarlijkse verbroedering.

Monitorencursus

De monitorencursus werd nog een jaartje uitgesteld. Het is onmogelijk om tegen dit najaar plaatsen en datums vast te leggen. De drie cursusdagen zullen worden ingepland in het najaar van 2022 en het voorjaar van 2023. Interesse? Neem contact op met ondergetekende. De plaatsen zijn beperkt.

Stefaan Haesen

Secretaris IVV en secretaris van de werkgroep Vlaams Vendelarchief

Contactinfo: zie Contact IVV-Secretariaat op bladzijde 2.

VLAAMS VENDELARCHIEF - VA

Leden: Herman Oyen, Philip Bogman, Stefaan Haesen (secretaris) en Stefaan Princen

Contact: wgVA@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: verzamelen, archiveren en noteren van vendelreeksen, inrichten van cursussen, publicaties

Vergaderingen: maandelijks

STREEKDRACHTEN

Brussel en het ommeland... een verhaal van uitwisseling wat betrof enerzijds mode en streekdracht en anderzijds voeding... of wetenswaardigheden over de penderwis, de lange jongensbroek, de 'bicorne' van de burgemeester en de 'tricorne' van de schepen

Dr. Hist. Henri Vannoppen

De stad Brussel is één van de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is een taaleiland in Vlaanderen. Ten noorden (Vilvoorde) en ten zuiden (Overijse, Hoeilaart) is het Nederlandstalig gebied. Oorspronkelijk was het volledig Nederlandstalig. In de 18de eeuw meende Voltaire dat men Brussel best kon mijden, want men kende er geen Frans. In de 19de en 20ste eeuw breidde het tweetalig gebied zich uit tot de 19 gemeenten met het overwicht van het Frans. Het tweetalig gebied werd in 1962 door de Wet Gilson vastgelegd en ook beperkt tot die 19 gemeenten. Het ging hier in de 19de eeuw over de stad Brussel en het ommeland. Hoe hebben stad en ommeland elkaar beïnvloed op gebied van kleding en voeding? Dat gaan we onderzoeken.

1. De Zenne als wasplaats en de bleekweide

Brussel vonden we als BuocSELLA of de woning of sala in het broek of het moeras. Het was oorspronkelijk een vrij nat gebied gelegen aan de rivier de Zenne. De stad Brussel ontstond op de kruising van de lakenweg Keulen-Brugge met de rivier de Zenne. De Zenne was ook de wasplaats voor de Brusselse volkswomen. F.A. Bossuet schilderde in 1888 'Het afbreken van de 2de omwalling tussen de Hallepoort en de Zenne rond 1830'. Op dit schilderij vonden we wasvrouwen met de witte muts, die de was deden aan de Zenne⁽¹⁾. De Zenne was een open riool, langswaar epidemieën zoals cholera zich verspreidden. In 1866 werd Brussel getroffen door een zware cholera-plaag. De oplossing was de overvelving van de Zenne om de cholerabesmetting tegen te gaan in 1867-1871⁽²⁾.

Het wasgoed moest gebleekt worden op de bleekweide. 'Den Blijck' was de plaats waar het linnen gedroogd werd. Het Sint-Michielsplein was oorspronkelijk de bleekweide van Brussel en werd later het Martelarenplein, de plaats waar de Vlaamse regering nu haar zetel heeft. Het Martelarenplein werd aangelegd in 1775 door architect Claude Fisco, die tegen de kerk van Kwerps begraven werd⁽³⁾.

2. Het pastorale Brussel: schapen en geiten hoeden te Laken

De dorpen rond de stad Brussel, het ommeland was rond 1800 nog vrij landelijk. J.B. Deroy schilderde in 1803 een 'Landelijk schilderij met het kasteel Schoonenberch' te Laken. Dit was toen een buitenverblijf van Keizer Napoleon I en Keizerin Josephine. Dat is het huidige kasteel van Laken, waar nu Koning Filip en Koningin Mathilde met hun gezin wonen. Vooraan vinden we op het schilderij van J.B. Deroy de vrouw met de penderwis en daarop de mand tussen de schapen en de geiten, die daar gehoed werden⁽⁴⁾. De penderwis was het kussentje dat op het hoofd gelegd werd om een mand of een koperen kruik te dragen. Laken, Neder-Over-Heembeek en Haren waren landelijke gemeenten met 'maison de plaisances' of speelhuizen voor de adel, kasteeltjes als buitenverblijven op de buiten. Deze drie gemeenten werden in 1921 bij de stad Brussel gevoegd.

Afbeelding 1.

3. De haven en het vervoer in de bruisende stad Brussel

Brussel had als waterwegen de rivier de Zenne en de kanalen Brussel-Willebroek uit 1565 en Brussel-Charleroi, aangelegd in 1827-1832. Brussel had zijn haven en daar gingen we op zoek naar kledingelementen van de havenarbeiders. De havenarbeiders sjouwden juttzakken uit de binnenschepen in de Brusselse haven naar de kade. Ze droegen daarbij een doek over het hoofd en de schouders als bescherming⁽⁵⁾.

Het vervoer was rond 1800 traag. De trekschuit van Brussel naar Antwerpen deed er in het begin van de 19de eeuw 12 uur over. De trekschuit ging over het kanaal van Brussel naar Willebroek, dat in 1565 gegraven werd. In Willebroek moest men overstappen op de zeilboot, waarmee men via de Rupel en de Schelde Antwerpen

bereikte⁽⁶⁾. De trekschuit was een schip dat vanaf de wal werd voortgetrokken en vracht en passagiers vervoerde. De trekschuit nam iedereen mee, die bereid was om het vastgestelde tarief te betalen. Er waren soms meerdere klassen beschikbaar. Het schip werd voortgetrokken of gejaagd door de jager, die liep over het jaagpad. De lijn werd aan scheepszijde veelal op enige hoogte aan een mast vastgemaakt zodat hij over bosjes en dergelijke heen liep. Op scherpe hoeken, kruisingen van vaarten en dergelijke stonden rolpalen waar de lijn buitenom werd geleid, om te voorkomen dat het schip de kant in werd getrokken. Op het schip was een kajuit, waarin de passagiers plaats namen. Op drukke trajecten voeren ook wel iets grotere schepen, die plaats boden in een soort eerste klas (de roef) en een tweede in het ruim. In de roef konden ongeveer acht passagiers terecht, ze had een tafel en ruiten en de roef was gestoffeerd. 's Winters werd deze ruimte met een stoof iets verwarmd. Het ruim, of op kleinere schepen de hele kajuit, was een lange en lage overdekte ruimte, die plaats bood aan 25 tot 35 reizigers op harde houten banken. De overkapping bestond soms uit zeildoek, waaronder het in de winter onbehaaglijk koud was.

In 1835 werd de eerste spoorlijn Brussel-Mechelen geopend. Hij vertrok met 30 personenrijtuigen in het station van Brussel-Groendreef. Dat was een afstand van 22 km waar men in 1835 met de eerste trein 50 minuten over deed, dus ook nog niet zo snel⁽⁷⁾. De Mijlpaal is de gedenkzuil bij het station van Mechelen, die herinnert aan de aanleg van de eerste spoorweg op het continent. In 1931 werd de eerste elektrische spoorlijn in België, nl. deze van Brussel naar Tervuren, die in dienst bleef tot 1959, ingehuldigd door de Hertogen van Brabant, de latere Koning Leopold III en de latere Koningin Astrid⁽⁸⁾.

Rond 1800 waren koetsen het belangrijkste vervoermiddel voor de Brusselse elite. Joseph D'leteren was een koetswerkmaker van Nederlandse afkomst. Hij stamde uit Schinnen in Nederlands Limburg. In 1805 begon hij in Brussel koetsen en berlines te maken. Toen de koetsen eerder voorbijgestreefd waren rond 1900, deed men aan reconversie. Autobouwers verkochten een naakte chassis met de motor erop gemonteerd. Koetswerkspecialisten deden de rest. De koetswerkmakerij D'leteren maakte de binneninrichting van de auto Minerva⁽⁹⁾. In 1948 importeerde D'leteren de Volkswagen in België en de familie ging tot de rijkste Belgen behoren. In 1969 kregen ze een belangrijke vestiging langs de Leuvensesteenweg in Erps-Kwerps. Terwijl D'leteren van auto's droomde en de schrijnwerkers in de Belle Epoque in het bedrijf nog met de bolhoed op het hoofd werkten en aldus gefotografeerd werden, schilderde kunstschilder Victor Gilsoul het Rogierplein te Brussel. Dat was de toestand in 1933. De koetsiers op het Rogierplein droegen toen nog de buishoed⁽⁹⁾.

In 1903 richtte Arthur De Coninck in Brussel de 'Compagnie Nationale Excelsior' op, die luxe-auto's vervaardigde. In 1910 kocht hij de autofabriek Belgica te Zaventem. In 1912 bouwde Excelsior de luxe-auto 'Roi des Belges'. Na W.O.I kwam de 'Excelsior Albert I' op de markt. Arthur De Coninck woonde van 1911 tot 1920 in het abdijkasteel van Kortenberg, dat hij huurde, en kreeg een straatnaam in het bedrijvenpark Guldendelle te Kortenberg⁽¹⁰⁾.

Ondertussen wil het Brussels Gewest ook terug naar de rust met de invoering van de zone 30 of 30 km per uur vanaf 1 januari 2021 in het gehele Brussels Gewest met uitzondering van de grote assen, waar men nog 50 of 70 km per uur mag rijden.

4. De voeding in de stad en in de rand rond Brussel: een wisselwerking tussen stad en platteland

Er was een grote wisselwerking tussen stad (Brussel) en het platteland (de Brusselse rand). In de rand had men de boerkozen. Ze hadden groenten in de broekgebieden en kwamen ook voor als 'broeklieden'. De boerkoos trok met zijn groenten naar de Vroegmarkt te Brussel. Daar kochten winkeliers groenten voor de Brusselse

Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

Afbeelding 4.

stedelingen. Koolkappers waren de inwoners van de gemeente Sint-Gillis. De kool was voor de boerkozen van Sint-Gillis hun welvaart. In 1850 was 90 ha van de gemeente Sint-Gillis bestemd voor de graanteelt en 120 ha voor de groententeelt. De eerste reus van de gemeente Sint-Gillis in 1948 was 'Pietje de Kuulkapper'. De inwoners van Schaarbeek werden ezels genoemd omdat ze als boerkozen groenten en witloof met een ezeltje naar de stad brachten. Schaarbeek was ook bekend om zijn Schaarbeekse krieken. Lang geleden verkregen de Schaarbekenaren, die krieken kweekten, het privilege om ze met de ezel naar de markt van Brussel te brengen om ze daar te verkopen aan brouwers die er krik van maakten. Toen de Brusselaars hen zagen komen, riepen ze: "Hei! doë zên die êzels van Schoerebeik" (Kijk, daar zijn de ezels van Schaarbeek!). Tot op vandaag wordt Schaarbeek 'de ezelstad' genoemd, en haar inwoners zijn er trots op.

Het ommeland was belangrijk wat betreft voeding van Brussel. 1870 was een kanteljaar. Felix Sohie begon in Huldenberg in 1865 met druiventeelt als hovenier van Baron de Baudequin de Peuthy. In 1870 had hij in Hoeilaart zijn eigen villa met druivenkassen. Zo ontstond langzamerhand het 'glazen dorp' zoals men Hoeilaart noemde. Witloof drong door vanuit Schaarbeek-Helmet, Evere en Haren. In de Zennevallei was er de productie van kaas (Brusselse kaas, platte kaas, mandjeskaas), in Vlezenbeek had men de aardbeien, in het Pajottenland had men het bier (lambiek), van Aalst tot Asse had men hop, in Merchtem had men kippen. De Brusselse burgerij was

rijk en door haar luxe was ze een goede afnemer van voedingsproducten uit de rand, het ommeland. Een boterham met plattekaas, radijsjes, pijpajuintjes en een krik was zowel populair in de stad Brussel als in de Brusselse rand b.v. Jezus-Eik onder Overijse. Het was het symbool van de wisselwerking tussen stad en de rand of het platteland⁽¹¹⁾.

Een typisch beeld waren ook de melkboerinnen met hun hondenkar en hun koperen kruiken op weg naar Brussel. Ze verschenen op de 'kassei' (de Leuvensesteenweg) in Sint-Stevens-Woluwe rond 1900. Ze droegen de witte muts en de omslagdoek. De veldwachter controleerde de melk en schreef indien nodig boetes uit bijvoorbeeld wanneer de melk met water gedoopt was en dan ook blauw zag⁽¹²⁾.

Markten waren typisch voor de steden. Ze kregen in de middeleeuwen het marktrecht. Ze inspireerden ook kunstenaars in Brussel. E. Van Gelder schilderde 'De hondenmarkt op de Grote Markt omstreeks 1880'. Interessant voor de hele resem van hoofddeksels in die tijd: buishoeden, bolhoeden en fasen⁽¹³⁾. Amédée Lynen tekende de 'Groentenmarkt op het Sint-Katelijneplein'. De volkswrouw, die groenten verkocht, droeg de blauwe voorschoot en de geruite omslagdoek⁽¹⁴⁾. De inwoners van Zaventem verkochten rond 1890 hun groenten en ook hun witloof op de markt van 'Ten Nooi' (Sint-Joost-ten-Node).

5. 'Les Petits Métiers', kleine handelaars en verdwenen ambachten

Kuntschilder Jan-Baptist Madou, die zijn woonplaats had in Sint-Joost-ten-Node, schilderde de verkoopster van zijden en fluwelen linten. Deze linten werden gebruikt voor hoeden en japonnen⁽¹⁵⁾.

De vrouw, die in de 19de eeuw bezems verkocht, droeg een rood-blauw gestreepte rok, een grauwe jak, een hoofddoek en een groene witte voorschoot. De man, die potten en pannen herstellde en die lepels in tin goot, de zogenaamde 'pot à fer', droeg de hoge hoed, een wit hemd, een rode baaien ondervest, een bruine jas en broek, een blauwe sjaal, een gele voorschoot en een hoge hoed. De man, die briefjes of lotjes verkocht, droeg een hoge hoed, een wit hemd, een rode ondervest, een lange blauwe kiel, een bruine lange broek en schoenen⁽¹⁶⁾. Er was ook de 'mostaert-man', die mosterd verkocht. In de Vossenstraat verkocht men kledij en regenschermen. Er werd ook heel wat 2de hands kledij verkocht in Brussel in de 19de eeuw, een

Afbeelding 5.

Afbeelding 6.

Afbeelding 7.

Afbeelding 8.

overblijfsel van het ambacht van de oud-kleerkopers.

Kunstschilder Van Ginst schilderde rond 1900 'De rondtrekkende kersenverkoopster' met hondenkar en 2 honden. De jonge vrouw droeg een wit-groene kap tegen de zon, een wit-groene jak, een rood-blaauwe gestreepte rok, een groene voorschoot en klompen⁽¹⁷⁾. Rood en blauw voor de rok was populair, denk maar aan de Antwerpse uitdrukking 'Root en blaas es boerenlawaai' (Rood en blauw is boerenlawaai).

6. Reglementen rond kledij en mode

Op bals van de betere burgerij en in theaters moest men aangepaste kledij dragen. De betere burgerij ging in 1823 naar de bals in de lokalen van de 'Société de la Grande Harmonie' bij Kantersteen. De 'Grande Harmonie' eiste dat de dansers daar keurig uitgedost op de dansvloer verschenen. Later waren er ook de bals in de 'Concert Noble'⁽¹⁸⁾.

Kledijregels kwamen zelfs in de politiereglementen voor. Het politiereglement van Brussel van 4 maart 1907 bepaalde dat mannen geen hoge hoed of 'chapeau buse' mochten dragen tijdens theatervoorstellingen om het zicht niet te belemmeren⁽¹⁹⁾.

7. Modehuizen en modetrends

Rond 1900 was het modehuis Hirsch in Brussel befaamd. Het modehuis werd opgericht in 1869 in de Nieuwstraat. Rond 1880 liepen jongens en meisjes tot 7 jaar hetzelfde gekleed. De reclamegravure uit 1880 maakte publiciteit voor de eerste mannenbroek voor de jongen op 7 jaar⁽²⁰⁾.

Rond 1900 zag men de Brusselse dames uit de rijkere burgerij wandelen in de bovenstad met hun sleepjaponnen en hun parasol tegen de zon. De mannen droegen de bolhoed of de hoge hoed of 'chapeau buse' en de tietz of strohoed met zwarte band. Ze paradeerden daarbij met een wandelstok of een regenscherm door de Brusselse parken⁽²¹⁾. Bij de dames was het verschil tussen rijk en arm goed te zien. De gegoeden droegen veelkleurige kleren, de armen zwarte.

De 'tietz' of 'tits' of de 'canotier' zo bekend door Maurice Chevalier, herinnerde aan de Joodse zakenman Leonard Tiedz. Deze vestigde vanuit Duitsland een groot warenhuis 'Grand Magasins Tiedz' in 1901 op de Meir

Afbeelding 9.

te Antwerpen en in 1910 ook in de Nieuwstraat te Brussel. Het Brussels warenhuis werd later de Innovation, die in 1967 afbrandde. De goederen van Tiedz werden na W.O.I in België onder sequester gesteld, aangezien het Duitse bedrijven waren en verkocht aan Innovation. In 1934 verdween Tietz als Joods bedrijf in Duitsland door de 'Arisierung' of het in Arische handen brengen van Joodse bedrijven. De familie Tiedz kon Duitsland onder het Nazi-regime ontvluchten en ontkwam aan de Holocaust.

8. Burgemeester en schepenen in uniform

Artikel 104 van de Gemeentewet van 1836 bepaalde dat de burgemeester en de schepenen van de gemeenten een uniform droegen. Het K.B. van 23 januari 1837 bepaalde het burgemeestersuniform. Dit verschildte volgens de grootte van de gemeente. Er waren 3 categorieën gemeenten: gemeenten met meer dan 20.000 inwoners, gemeenten tussen 5.000 en 20.000 inwoners en gemeenten onder de 5.000 inwoners. Hoe groter de gemeente hoe duurder de kledij. Brussel was de hoofdstad van België en een gemeente met meer dan 20.000 inwoners of om het duidelijk te zeggen in 1846 een stad van 123.874 inwoners. Voor de burgemeester van Brussel was dat een herenkostuum of habijt in koningsblauw met rechte kraag, gevoerd met wit satijn en een rij van 9 zilveren knopen en voorzien van borduurwerk van zilver. eVerder droeg hij een kniebroek en een gilet van wit Kasjmier met één rij knopen, schoenen met een zilveren gesp, een steek of 'bicorné' of Franse hoed. De hoed was versierd met een zilveren tres, een troebel en een nationale kokarde en was voorzien van witte vederen en een rechte degen, versierd met zilver en parelmoer. James Thiriart maakte van dit burgemeestersuniform een tekening. Voor de schepenen was het een steek met zwarte vederen. Het uniform of de ambtskledij was in België niet verplicht voor burgemeester en schepenen, de sluier wel⁽²²⁾. De kniebroek werd niet meer zo erg geapprecieerd en het K.B. van 13 maart 1837 liet ook een lange broek van blauw koningslaken met een zilveren galon van 33 mm breed toe.

Toen Prins Albert en Prinses Paola huwden in de Troonzaal van het paleis in 1959 en Koning Boudewijn I en Koningin Fabiola in 1960 eveneens in de Troonzaal, was Juffrouw Marie-Antoinette Van den Heuvel, de P.S.C.-schepenen (Franstalig katholiek) van burgerlijke stand van Brussel. Voor deze koninklijke huwelijken kreeg ze een speciaal schepenhoedje, eerder een 'tricorné' of driesteek. Dit ging terug op het Besluit van de Regent van 2 oktober 1947 dat de ambtskledij van vrouwelijke burgemeesters en schepenen bepaalde. Het hoofddekseel voor de dames was een kleine zwarte driesteek met een zilveren tres en een driekleurige cocarde, waarvan de boorden versierd waren met een uitstekende rand pluimen, wit voor de burgemeester en zwart voor de schepenen. Lucien Cooremans was toen liberaal burgemeester van Brussel en was bij beide plechtigheden in

Afbeelding 10.

burgemeestersuniform aanwezig. Toen Prins Filip en Prinses Mathilde huwden in 1990 op het stadhuis van Brussel, droeg Burgemeester François-Xavier de Donnea (P.R.L. of Franstalig liberaal) nog het burgemeestersuniform maar zonder steek. Die viel te duur uit. De prijs van dit burgemeestersuniform zonder steek was 130.000 fr. Burgemeester Guy Cudell (Franstalig socialist) van Sint-Joost-ten-Node droeg vroeger ook het burgemeestersuniform. Een schepen van Sint-Lambrechts-Woluwe droeg enkele jaren geleden ook nog bij plechtigheden het schepenuniform. Voor de rest blijft er weinig van over. De traditie van burgemeester- en schepen-habitjes, die in de grote steden bestond, werd langzamerhand beperkt tot het Brussels Hoofdstedelijk Gewest⁽²³⁾.

Besluit

Brussel en het ommeland beïnvloedden elkaar. De Kortenbergse modiste Maria Van Doning vertelde ons in 1993 bij de expo '2000 jaar kledij' te Meerbeek waar ze haar inspiratie voor hoeden haalde: "Voor een mooie hoed ging ik naar de dure modehuizen in Brussel. Ik keek, ik 'pikte' met mijn ogen en maakte dezelfde hoeden na in het atelier te Kortenberg". Het platteland, het ommeland werd hier geïnspireerd door de stad. Voor de voeding was de stad voor een groot gedeelte afgestemd op het ommeland, denk maar aan de 'boerkozen', in Erps-Kwerps 'perkoezen'. Markten in de stad en ambulante handel, zoals melkhandel in Brussel, speelden daarbij een grote rol.

Noten

- (1) Waar is de tijd? Brussel. Nr. 3. 1000 jaar Brusselaars en de groei van de stad. Uitgave Waanders in 21 afleveringen. Zwolle, 1998. Hierbij Nr. 3, kaft. Voor de volgende voetnoten verwijzen we naar Waar is de tijd? Brussel, alleen met het nummer van de aflevering en de pagina.
- (2) Nr. 3, p. 74.
- (3) Nr. 3, p. 66.
- (4) Nr. 8. 1000 jaar Brusselaars en het lot van de hoofdstad, p. 196.
- (5) Nr. 4, 1000 jaar Brusselaars en hun handelaars, p. 87.
- (6) Nr. 2. 1000 jaar Brusselaars en hun verkeer, p. 40.
- (7) Nr. 2, p. 48.
- (8) Nr. 2, p. 54.
- (9) Nr. 2, p. 51- 52.
- (10) H.VANNOPPEN. Te verwachten: een revolutie in het vervoer in Vlaanderen na 1900... of een verhaal van utopie, behoud en verandering- Ons Heem, 2008, nr. 1, p. 29.
- (11) Koen Demarsin, algemeen coördinator van de Erfgoedcel Cultuurregio Pajottenland en Zennevallei, gaf de voordracht 'Uit Brabantse grond. Architectuur van de voeding in de rand rond Brussel' voor de provincie Vlaams-Brabant in 2020.
- (12) Nr. 6. 1000 jaar Brusselaars en hun misdaad en straf, kaft).
- (13) Nr. 4, kaft.
- (14) Nr. 4, p. 91.
- (15) Nr. 14. 1000 jaar Brusselaars en hun textiel, p. 343.
- (16) Nr. 4, p. 94.
- (17) Nr. 1. 1000 jaar Brusselaars en hun rijk verleden, p. 21.
- (18) Nr. 5. 1000 jaar Brusselaars en hun vertier en sport, p. 111.
- (19) Nr. 5, p. 117.
- (20) Nr. 13. 1000 jaar Brusselaars en hun dagelijks leven, p. 310.
- (21) Nr. 13, p. 315.
- (22) Nr. 19. 1000 jaar Brusselaars en hun bestuurders, p. 453.
- (23) H.VANNOPPEN. Ambtskledij van burgemeester en schepenen-Curtenberg, 2006, p. 114-120.

Illustraties

1. De boerin, die rond 1820-30 in de omgeving van Brussel met een penderwis op het hoofd met boter naar de markt ging, volgens J.B. Madou 'Costumes Beligiques anciens et modernes'
2. Handelaar in pluimvee rond 1835 (Tekening James Thiriar)
3. De inwoners van Schaarbeek werden 'ezels' genoemd (Tekening door J.B.Madou 1820-1830)
4. Boerkozenvrouw uit Schaarbeek trok met groenten op ezelskar naar de markt te Brussel (Tekening door J.B.Madou 1820-1830)
5. Veldwachter controleerde op de Leuvensesteenweg te Sint-Stevens-Woluwe de melkboerinnen met hun koperen kruiken op weg naar Brussel
6. De vrouw die linten verkocht, volgens J.B. Madou 'Costumes Beligiques anciens et modernes' (1820-1830)
7. De 'pot à fer' in de 19de eeuw
8. De verkoper van lootjes en de verkoopster van bezems in de 19de eeuw
9. De reclamegravure uit 1880 met publiciteit voor de eerste mannenbroek voor de jongen op 7 jaar
10. Het officieel kostuum van de burgemeester van Brussel in 1836 (Tekening James Thiriar)

STREEKDRACHTENCOMMISSIE - SD

Leden: Henri Vannoppen (voorzitter), Etienne Vankeirsbilck, Maria Rütten

Contact: wgSD@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: bezoek tentoonstellingen, voordrachten, publicaties

Vergaderingen: niet op regelmatige tijdstippen

COMMUNICATIE

IVV Websites

Gezocht

Gemotiveerde medewerkers voor het onderhoud en het verder uitwerken van onze websites. Kennis van Drupal, CiviCRM, XML is een pluspunt.

IVV Projecten

Verder zijn er een aantal lopende en nieuwe projecten:

- Volksdansbank (in samenwerking met Danspunt en VVKB)
- Beeldbank
- Opmaak dansbeschrijvingen en vendelreeksen
- Inventariseren en Digitaliseren audio-archief
- Huisstijl
- Volksdansbals - Koppeling UIT-database

Ook voor deze projecten zoeken we vrijwilligers met kennis van databases, Excel, Html, Xml, api's, web-services, grafische toepassingen, ...

Interesse ? Neem contact op met onze secretaris Stefaan : secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

WERKGROEP COMMUNICATIE - CM

Leden: Stefaan Haesen (voorzitter), Johan Lambrechts en Gert Laekeman

Contact: wgCM@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: tijdschrift Volkskunst, huisstijl, folders, affiches, opmaak publicaties, webstek, webwinkel

Vergaderingen: driemaandelijks

ARCHIVEREN

Archieven in Bewaring - AiB

De gehele of gedeeltelijke archieven van onderstaande archiefvormers worden door IVV beheerd en in samenwerking met Kadoc bewaard in geconditioneerde en aangepaste ruimtes bij Kadoc in Leuven.

- 00 - Instituut voor Vlaamse Volkskunst - IVV
- 01 - Renaat Van Craenenbroeck - RVC
- 02 - Walter De Decker - WDD
- 03 - Familie D'Haese - DHA
- 04 - Renaat Van Overbeke - RVO
- 05 - Fred Engelen - FEN
- 06 - Fik Van Velthoven - FVV
- 07 - Etienne Vankeirsbilck - EVA
- 08 - Yolanda Wils - YWI
- 09 - Felix Proost - FPR
- 10 - Alfons Van der Linden - AVL
- 11 - Wim en Katelijne D'Hollander - WKD
- 12 - Marc De Maertelaere - MDM
- 13 - Volkskunstgroep De Mandoerse - MAN
- 14 - Sus Geens en IVV - SGI
- 15 - Liza Bonnyns-Huysmans - LHU
- 16 - Lou en Renaat Schraeyen - Van Bets - SVB
- 17 - Frans Jacob - FJA
- 18 - Vlaamse Volkskunstgemeenschap - VVG
- 19 - Josee Elst - JEL
- 20 - Verbond Limburgse Volksdansgroepen VLVG - VLG
- 21 - Robert Verbeke - RVE

Wat met jouw archief?

Meer info: <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/watmetmijnarchief>

WERKGROEP ARCHIVEREN - AR

Leden: Stefaan Haesen (voorzitter), Johan Lambrechts en Gert Laekeman

Contact: wgAR@instituutvlaamsevolkskunst.be

Activiteiten: inventarisatie en beheer AiB, werving en opvolging

Vergaderingen: tweemaandelijks

INTERVIEW

IVV en het land van de rijzende zon

Renaat en Magda Dejonghe en Jan De Maertelaere leerden de Japanners Vlaamse volksdansen.

We gaan even terug in de tijd, naar de Raad van Bestuur van IVV op zaterdag 28 september 2019 in het Erfgoedhuis Kortenberg.

Gert Laekeman heeft via Jan De Maertelaere groot nieuws ontvangen. Mr. Hideki Yabumoto van de *National Folk Dance Federation of Japan* nodigt IVV (*Flemish Folk Art Belgium*) met een delegatie van 3 personen (danskoppel en muzikant) uit om volksdansinstructie en voordrachten over Vlaamse dansen te geven in Tokyo en Kobe van 13 tot 22 maart 2020.

Deze kans mag IVV zeker niet laten ontglippen. Gert Laekeman is bereid te gaan en maakt er werk van. Hij heeft al een muzikant gevonden: Roeland, één van de accordeonisten van Volkskunstgroep Reintje Vos. Roeland is niet de 'eerste de beste'. Hij studeerde aan het Lemmensinstituut in Leuven. Danspartner is Stephanie Meersschaert, meer dan 20 jaar dansend lid van Volkskunstgroep Reintje Vos. En hij trekt met Roeland naar Renaat en Magda Dejonghe en Jan De Maertelaere. Want zij kennen de organisatie en de danscursus al heel lang.

Magda, Jan, Gert, Roeland en Renaat

Verder bezorgt hij Hideki Yabumoto een lijst van een 40-tal mogelijke dansen. Het antwoord komt spoedig: Met een programma en gedetailleerde lijst van voorwaarden!

Session 1: Fri-Sun, March 13-15 in Tokyo

Session 2: Fri-Sun, March 20-22 in Kobe

Workshop will be held twice in Sumida-ku, Tokyo and Kobe, Hyogo-prefecture. Each workshop is comprised of exactly the same dances and lectures. Food will be provided in our regulations during the period. No restrictions will be given to you as long as you stay with your expenses in Japan before or after the period described above. You may not offer any other workshops or performances to other parties or groups during this trip without approval of the Federation.

Lecture: Folk dance in Belgium, 90 minutes including interpretation time.

Teaching: Folk dance in Belgium, about 10 hours including interpretation, review and rest time.

30% - basic dances

50% - intermediate dances

20% - advanced dances

Total about 12 dances each workshop

Andere voorwaarden, klaar en duidelijk, zijn:

A) We ask you for sending us photographs and profiles of you and your fellow partner as soon as possible.

B) Digital audio format CD's and dance notes written in English, including all the dances you will teach the students while in Japan. Your workshop will be recorded, thus you are expected to dance in Belgium costumes. We ask you for sending the above items (CD's and dance notes) by the end of September 2019. These materials will neither be reproduced nor redistributed without your explicit consent. We do not intend to use any intellectual property owned by third parties.

C) We plan to develop CD media containing some of your dance music, which is considered appropriate for our members. In terms of content, an appropriate clause concerning acquisition of the copyrighted material will be negotiated as part of legal agreements between us during the period.

D) The estimated number of participants per workshop will be approximately 200 to 220 (20% men, 80% women) with the average age of 70, all of them being official instructors with 20plus years dance experience.

E) If any of the instructors cannot come due to health issues, a replacement instructor must be sent over.

Dit document werd opgemaakt op 12 juli 2019. Gert weet wat doen: van 12 dansen een Engelse vertaling maken en een voordracht samenstellen van 90 minuten. Zowel deze voordracht als het uitleggen van de dansen gebeuren in het Engels met simultane vertaling naar het Japans.

Een verrassende uitnodiging? Voor mij wel, maar niet voor de 'ingewijden'. De *National Folk Dance Federation of Japan* zet een traditie van Vlaams-Japanse contacten verder, contacten die in 1975 al gelegd werden met de Gentse volksdansgroep Dulle Griet. Tussen 1978 en 2008 trokken Renaat en Magda Dejonghe zesmaal naar Japan, tweemaal met de volksdansgroep, de andere keren alleen met z'n vieren als dansleraar. Tweemaal ging Jan De Maertelaere mee, als muzikant, en eenmaal Rita Leeman om samen met Magda de dansen aan te leren.

Nu is het de beurt aan Gert Laekeman. Maar corona beslist er anders over. Japan was, na China, het tweede land dat in aanraking kwam met het coronavirus. Ik herinner me nog het cruiseschip *Diamond Princess* in de haven van Yokohama. Er was een besmetting op het schip en iedereen moest aan boord blijven, de hutten gingen op slot. 800 opvarenden waren besmet. Maar strenge maatregelen bleven uit in het land. De reden? Premier Abe aarzelde ze te nemen. De Olympische Spelen moesten kost wat kost doorgaan.

De Japanse *National Folk Dance Federation* is voorzichtiger en houdt een nieuwe datum nog in beraad. Hopelijk wordt het het voorjaar van 2022.

En nu?

Ondertussen hadden we enkele gesprekken met Renaat Dejonghe en Jan De Maertelaere over deze toch wel unieke activiteit: aanleren van Vlaamse volksdansen in Japan, het land van de rijzende zon, het land ook waar eeuwenoude tradities hand in hand gaan met de nieuwste technologieën.

Deze gesprekken leren ons een Japan kennen, een Japan, gezien door de ogen van Vlaamse volkskunstliefhebbers. Zij maakten kennis met de beleefdheid, de stiptheid, de verlegenheid van de Japanners ... want eerlijk gezegd: wat weten wij eigenlijk over hen? We kennen de *geisha's*. We lusten (of helemaal niet) *sushi*. Jeroen Meus gebruikt af en toe de prikkelende *wasabiwortel*. En van de *samoeraiverhalen* hebben we in onze jonge jaren allemaal genoten. Maar kennen we echt de Japanners? Ik denk het niet.

Renaat en Magda Dejonghe.

Magda en Renaat

Renaat is nog een echte 'Flandrien' in onze volkskunstwereld. In 1951 overtuigt een buurmeisje hem tijdens een Vlaams Nationaal Zangfeest in Gent te komen volksdansen. In de Gentse volksdansgroep Dulle Griet. Een nog jonge groep, pas gesticht in 1949. Er wordt veel gewandeld en gefietst, maar de woensdagavond is er voor de volksdans. De invloed van de Wandervogel? Gedanst werd er in de Paddenhoek in Gent nabij de Kalandeberg. Op de eerste verdieping van stallingen die gebouwd waren op het terrein waar ooit het huis stond waar Jacob Van Artevelde woonde en vermoord werd! Later heeft de VTB-VAB daar een gebouw met filmzaal en 2 verdiepingen gebouwd waar de volksdansgroep nog jarenlang gedanst heeft.

Renaat wordt er groepsleider. In 1963 huwt hij Magda. Beiden blijven, tegen de gewoonte in - eens gehuwd verlaat je immers de groep - bij Dulle Griet. Gelukkig maar! Dulle Griet is een succesvolle dansgroep, ook bekend in het buitenland. In Nederland, Frankrijk,

Duitsland, ... zijn de meisjes in hun rode lijveken, witte schort en donkerblauwe rok, rode kapjes en de jongens in hun wit hemd, geel vestje en donkere broek, graag gezien. Dit was de kledij van de Gentse weeskinderen uit de zeventiende eeuw. De jongens noemde men toen 'de kulderkens'. De meisjes waren 'de rode lijveken', verwijzend naar hun rode bloezen.

In 1975 ontvangt het gemeentebestuur een afvaardiging van zijn zusterstad Kanazawa. In de Sint-Pietersabdij kunnen de Gentse verenigingen hun werking voorstellen aan de Japanners. Dulle Griet is er als enige volkskunstgroep ook bij. En wordt uitgenodigd voor een reis naar Japan.

1978 - Naar Urawa en Kanazawa

In 1978 is het zover. Renaat trekt met de ganse groep voor een veertiendaagse reis naar Kanazawa. Wat een ervaring!

ZANG	DANS	VENDELEN
De fanfare van St. Jan		
Tralman		
Boer en boerinneke		
Kolom		
	Brechtse reeks	
Kanteklossen		
Zwaarddans		
Bonjour		
Klompendans		
Tinneke van Heule		
Boerenkermis		
Schoon lieveke		
De mey plezant		
De winter is verghanghen		
Laat nu de vedels en fluiten		
Mieke Stout		
Kermislied		
	Fantasie met 2 vlaggen	
Streep		
Weverdans		
Kegelaar		
Molenmazurka		
Neemt mij in der hand		
Komt vrienden in het ronde		
In de stille Kempen		
Wat zijt gij schoon		
Klokke Roeland	Vendelspel	
Lutale over die heil		
Klappschiet		
Lukkie		
Wandeling		
Rozewals		
Kadri van Kampenhout		

Het begon al met de vliegtuigreis. In die periode was het Russische luchtruim verboden gebied voor Europese vliegtuigmaatschappijen. Er wordt gevlogen via Anchorage over de Noordpool. Geland wordt er in Narita, een kleine 70 km van de hoofdstad Tokyo. Het is een landing om nooit te vergeten. In een gloednieuwe vlieghaven, gelegen in een groot landbouwgebied. Onteigeningen leidden tot felle protesten en gewelddadige botsingen tussen boeren en politie. Vlak voor de officiële opening van het vliegveld op 30 maart 1978 werd de verkeerstoren bezet en werden vernielingen in de terminals aangericht. De opening werd zeven weken vertraagd.

Dulle Griet landt er in september in een nog steeds door gewapende militairen goed bewaakte vlieghaven. En maakt dan ook nog kennis met strenge veiligheidsmaatregelen. Bij de attributen waren er zwaarden voor

een zwaarddans. Deze mogen, zonder paspoort, de vlieghaven niet verlaten. *Dulle Griet* verlaat de vlieghaven zonder zwaarden en zonder Renaat. Gelukkig ontmoet hij een Vlaamse Scheutist, gepensioneerde missionaris. Deze kent de Japanse gewoonten en taal. Hij treedt op als tolk en helpt Renaat aan de nodige documenten.

En dan begint de 'echte' reis voor de groep, een eerste kennismaking met Japanse gewoonten: leergierigheid, beleefdheid, discipline en stiptheid. *Dulle Griet* blijft twee dagen in het stadje Urawa en geeft er voorstellingen. Soms samen met Japanse groepen. En geniet dan van de oosterse dansen. Mooi om zien. Het zijn geen paardansen. Er wordt in kring gedanst, de dansers raken mekaar niet aan. De bewegingen van armen, handen en lichaam zijn vloeiend. Hun ogen zijn expressief en spreken boekdelen, maar is dat niet zo bij alle oosterse dansen?

Nadien is het de beurt aan *Dulle Griet*. Maar wat een verrassing. Een gedeelte van de toeschouwers verlaat de zaal. Waarom? Kwamen zij alleen naar hun eigen dansen kijken? Hebben zij geen interesse voor Westerse dansen? Duurde het programma te lang? Renaat weet het niet, maar hij maakt hier kennis met nog andere kenmerken van

'Praten met je handen'
en
'Eten met stokjes'

de Japanse samenleving: vriendelijkheid en beleefdheid. De begeleiders zijn zeer verveeld met de situatie. Japanners weten met zichzelf geen blijf wanneer zij maar denken dat een van hun gasten zich 'niet gemakkelijk voelt'.

Tijdens die reis verbleef de groep bij gastgezinnen. Logeren in een Japans gezin, dat is pas een bijzondere ervaring. Diepe gesprekken over de verschillen tussen het leven in Japan en Vlaanderen, daarvan mag je niet teveel voorstellen. De gastouders spreken meestal alleen maar Japans, hun kennis van het Engels is vaak zeer miniem. En dan moet je hun uitspraak nog verstaan! Dan blijft gebarentaal alleen maar over als communicatiemiddel. "Als je een gemeenschappelijke interesse hebt, volksdans bv, dan gaat het vaak al iets gemakkelijker, maar toch. Gelukkig hebben Japanners wel een gevoel voor humor, aldus was het vaak heel plezant!" vertelt Jan De Maertelaere hierover.

Nadien gaat de reis verder naar Kanazawa. Uiteraard! Kanazawa is zusterstad van Gent en had Dulle Griet uitgenodigd. De stad ligt op de hoogte van Tokyo, aan de westkust. De bus doorkruist het ganse 400 km lange eiland. Het is een mooi, gevarieerd parcours, door bossen en bergen, dat nergens verveelt.

Kanazawa is een mooie stad. Onder de 300 jaar lange leiding van de Maeda-clan kende zij een vreedzame en voorspoedige periode. De rijksteelt zorgde voor rijkdom. En rijkdom kan dan zorgen voor aandacht voor cultuur, literatuur, mooie gebouwen en tuinen. De stad is ook bekend voor de verwerking van bladgoud, het pottenbakken en het beschilderen van zijde en kimono's. Van goud gesproken: Kanazawa betekent 'goudmoeras'.

Om de rijke rijstogsten te herdenken, wordt nog steeds elk jaar in de maand juni het *Hyakuman-goku* festival gevierd. Een optocht van ruiters en voetvolk in authentieke klederdracht trekt door de stad. Volkszang, volksdans, traditionele kunsten zorgen er voor een aangename levendige sfeer.

Het stramien van het verblijf van Dulle Griet was hetzelfde als in Urawa. Optredens, Vlaamse dansen aanleren, rondtrekken in de omgeving en genieten van de mooie natuur en tuinen, van theeceremonies en oude tempels, maar ook van de Japanse gewoonten: de leergierigheid, beleefdheid, discipline en stiptheid. Alles moet perfect zijn en tot in de puntjes geregeld. De straten zijn schoon, de service is zorgvuldig. Het mooiste en bekendste voorbeeld: de treinen. Zij rijden op tijd. Voor machinisten staat vertraging, al is het maar een paar seconden, gelijk aan gezichtsverlies. Een voorbeeld? Renaat spreekt over Mazaku Kuzu, één van de verantwoordelijken. Op een voor ons autoritaire manier zorgde hij ervoor dat we steeds overal op tijd waren: "Hurry, hurry, hurry, bus, bus...".

Plezierig (of vervelend) zijn de omgangsvormen. Die zijn heel verschillend van de onze. De begroeting, eetgewoonten, hygiëne ... zonder een echte voorbereiding hierover vertrok Dulle Griet. Een Gentse pater jezuïet had enkele essentiële dingen verteld. "Vermijd lichamelijk contact, koppeltjes lopen beter niet hand in hand, geven mekaar zeker geen kusjes. Als begroeting buig je en geef je geen handen."

De rest werd ter plaatse ontdekt. Renaat vertelt het nu zo: "Zorg er zeker voor dat er geen gaten in je sokken zijn".

Ik kijk even verrast op, begrijp niet dadelijk dat dit zeer vervelend kan zijn. In Japan is het immers de gewoonte dat je bijna overal je schoenen uittrekt als je ergens binnen gaat. Niet alleen bij mensen thuis, maar ook in de zalen waar er gedanst wordt.

Ben je ergens te gast, dan liggen de slippers al klaar. En dat gaat nog verder. Jan vertelt hierover: "Moet je naar het toilet, dan doe je die pantoffels uit vooraleer je het toilet binnengaat. Daar staan andere pantoffels klaar, dikwijls mooie met een lichtgroen of lichtblauw kleurtje met bloemetjes, die je in het toilet aanhoudt. Wanneer je dan weer naar buiten gaat, doe je weer de huispantoffels aan. In Kanazawa had ik bij m'n gastgezin voor, dat ik op de bank zat met de pantoffels van het toilet aan... jawel! Foutje!"

Maar daarmee is de 'ceremonie van de slippers' nog niet voorbij. Je moet pantoffels en schoenen op de juiste manier plaatsen zodat je er zo weer kan instappen. In de looprichting dus. Indien je dat niet doet, zet de gastvrouw de puntjes op de 'i': schoenen draaien in de goede richting!

Die Japanreis was een hele ervaring. Op de lange vliegtuigreis terug naar huis weet Renaat het al: "Ik kom terug. En: ik leer Japans."

Op het programma: de 'Wisselwals', de 'Jo-Jo', de 'Wisselmazurka' en 'De Kegelaar'

Opperste concentratie. Ge hoort geen muizeke lopen.

Een Japanse groep danst in de kledij van Dulle Griet de 'Kaarskensdans'

Terug naar Japan

En Renaat en Magda keren terug. Nog vijf maal. In 1989, 1995, 2000, 2005 en 2008. Zij leiden sessies en leren de Japanners Vlaamse volksdansen. Gemakkelijke gemeenschapsdansen, maar ook moeilijkere voorstellingsdansen. De *Kadril van Maldegem* is populair. De topper is de *Rozenwals*. Ook van *Kantklossen* hebben ze de smaak te pakken. De ambacht is er bekend en populair. Het bedrijf van Mark en Jan De Maertelaere leverde in die tijd reeds behoorlijk wat klosjes aan Japan.

Er bestaat ook een *Kantklossersdans*. Renaat leert hem aan. En er was interesse voor: 400 meisjes. Dat zijn 50 sets van telkens acht dansers.

Onmogelijk toch om met slechts drie mensen die dans aan te leren? Niet in Japan. Daar zorgen de Japanse discipline en leergierigheid voor. "Ge legt uit, en ge hoort zelfs geen muizeke lopen", vertelt Renaat. Om onze dansleiders jaloers te maken. "Als ze bij ons met twintig zijn, moeten zij hun stem al verheffen om er boven uit te komen".

En ondertussen stelen de Japanners met hun ogen en noteren ze: de dansen, de muziek, de kledij. of zoals Marcel Proust het ooit zei: avoir de nouveaux yeux.

En grondig. Renaat vertelt over de 50ste verjaardag van de federatie. Hij was samen met Magda aanwezig. Plots werden ze naar het midden van het podium geleid en kregen ze een krans rond de hals. Dan kwam de ganse groep op, mannen en vrouwen in de kledij van Dulle Griet en ze dansten de Rozenwals rondom het paar, net zoals bij ons al eens gebeurt bij een huwelijk van volksdansers. Een ontroerend moment om nooit te vergeten!

Deze federatie houdt het echter niet alleen bij Vlaamse dansen. Deze maken slechts een deel uit van hun repertoire. Ze beoefenen dansen uit verschillende regio's: Zweden, Duitsland, Mexico, Schotland,... Eén van de verantwoordelijken was bij voorbeeld een echte hambodanser. Eén van de leading ladies van de Federatie, Junko Matsushashi, ging regelmatig naar Schotland om zich daar in de volksdansen te bekwamen. Renaat ontmoette haar ooit op een wel speciale plaats. Op de vlieghaven van Anchorage. Hij was op terugreis naar Gent, zij van Schotland. Het was het begin van een lange vriendschap. Junko bezocht Gent vanaf dan zelfs verschillende keren. Als je toch in Schotland bent, kan je gemakkelijk even binnenwippen bij de Gentse burens ...

Leerden de Vlamingen dan geen Japanse dansen? Renaat gaf een verrassend antwoord. Bij die Federatie werden er geen Japanse dansen geleerd. Toch werd er voor Dulle Griet een uitzondering gemaakt. Er werd een Mijnerwerkersdans aangeleerd. De Tanko Bushi. "We moesten allemaal een kimono aantrekken en dansen. Wij waren daarin even onwennig als zij in onze paardansen", zegt Renaat.

Een vlotte melodie. De dans gaat over steenkoolwinning, en verwijst naar een oude Miike-mijn in Kyūshū (Tagawa-stad). Wil je hem eens bekijken of zelf leren dansen? Klik dan de volgende filmpjes eens aan:

<https://www.youtube.com/watch?v=BipjfnRcRc0&t=32s> of <https://www.youtube.com/watch?v=q6M6hPVoOSU>.

Dan herken je zeker het scheppen van kolen, het gooien van een zak kolen over de schouders, het afvegen van zweet van de wenkbrauw of het duwen van een kar met kolen.

Van de 'Gentse mijnwerkers' heb ik geen foto's gezien. Wel van de pogingen van Renaat om Japanners aan te leren mekaar goed 'vast te pakken'.

Dat er tijd overbleef voor typisch Japanse activiteiten bewijzen dan weer andere foto's. Jan legde ze voor ons vast: Massage, eten, theeceremonie, indrukwekkende natuur en beelden. Renaat vertelt er nog altijd even enthousiast over.

"Le véritable voyage de découverte ne consiste pas à chercher de nouveaux paysages mais à avoir de nouveaux yeux", schreef Marcel Proust ooit. Ook de Japanners hebben hun kijk op deze Vlaams-Japanse relatie. Die leren we kennen in de volgende Volkskunst. We praten erover met Mr. Hideki Yabumoto.

Aanleren 'Kantklosjes'

Magda en Renaat tussen Japanners in Gentse klederdracht.

Dulle Griet ? Of toch niet ...

Japanse Hambo-danser

Deugddoende massage

Eten ... een hele ceremonie

Spectaculaire natuur

Indrukwekkende beelden

Deze relatie leeft nog altijd verder. De jongeren van toen kennen mekaar nog altijd. Bewijs daarvan de uitnodiging die Jan van hen kreeg en doorspeelde naar IVV.

Wedden dat Renaat, Magda en Jan met lede ogen zullen toekijken als Gert, Roeland en Stephanie vertrekken in 2022. Hopelijk is de coronapandemie dan geschiedenis? En komt er een derde artikel in Volkskunst.

Johan, Gert

VOLKSGEBRUIKEN

De zuigeling in de geschiedenis van Vlaanderen

Dr. Henri Vannoppen

1. Het moederschapsverlof, vaderschapsverlof en ouderschapsverlof

In 1883 sprak men in Duitsland van zwangerschapsverlof, in 1894 in België, waar de katholieke regeringsleider August Beernaert (1829-1912) een wetsvoorstel indiende om vrouwen zwangerschapsverlof toe te kennen. In 1913 volgde Nederland. De wet van 13 december 1889 lag in België aan de basis van het postnataal verlof van vier weken voor de vrouw. In 1948 werd het postnataal verlof opgevoerd tot zes weken.

Bij de geboorte van een kind krijgt de moeder in 2020 in België 15 weken moederschapsverlof en de vader 10 dagen vaderschapsverlof. Het ouderschapsverlof bedraagt 4 maanden per ouder per kind. In Finland krijgen beide ouders elk 164 betaalde verlofdagen. Scandinavië is op dat vlak veel progressiever⁽¹⁾.

2. Het Kinderheil

In 1904 werd de Nationale Belgische Liga voor Kinderbescherming opgericht. Deze Liga organiseerde de eerste consultaties voor zuigelingen, ijverde voor een betere voedingscontrole en voerde propaganda voor borstvoeding. De liga richtte zich vooral op de voorlichting van de volksklasse.

In 1915 ontstond de afdeling 'Hulp en Bescherming aan de Werken voor Kinderwelzijn' binnen het Nationaal Hulp- en Voedingscomité. Bij het Comité had men 'La Goutte du Lait' of 'De Melkdruppel'. Het was een onderafdeling van het Comité. De raadplegingen voor zuigelingen, kantine voor zwakke kinderen en distributie van melk werden aan de medische consultatie gekoppeld. In Kortenberg was reeds in W.O.I een actieve afdeling van 'La Goutte du Lait' binnen het Comité in handen van de dames uit de burgerij. In Erps was het kinderheil gevestigd in het Suskeshuis o.l.v. Mevrouw Gustaaf Salens-De Coster, de echtgenote van de eerste schepen. Het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn (NWK) werd opgericht onder de regering Delacroix I bij wet van 5 september 1919. In 2020 vierde 'De Weeg' van Denderleeuw haar 100-jarig bestaan. Ze was dus opgericht in 1920 bij het ontstaan van het 'NWK', het 'Kinderheil' of 'De Weeg' kreeg de medewerking van de gemeenten, de dokters en de parochies. In sommige gemeenten, waaronder Kortenberg, werkte tijdens het interbellum zelfs de onderpastoor hieraan mee. In De Weeg werd het kind gemeten en gewogen, vandaar ook de benaming. De Weeg gaf medische hulp en advies i.v.m. babyverzorging.

Afbeelding 1.

Ook in de kinderopvang dook de verzuiling op. Initiatieven rond de moeder- en kinderopvang gingen in de jaren 1920 over naar de vrouwenbewegingen: KAV (Katholieke Arbeidersvrouwen) in 1920 en SVV (Socialistische Vooruitziende Vrouwen) in 1922. De wedijver tussen de vrouwenorganisaties leidde toen zelf in bepaalde steden tot de 'Strijd om de Wiegen'.

Tussen de 'Strijd om de wiegen' door bleef het Kinderheil of het Nationaal Werk van het kind welzijn actief. In 1935 werd voor ieder kind het gezondheidsboekje ingevoerd. Circa 4.000 Joodse kinderen werden gered tijdens W.O.II door toedoen van de toenmalige directrice van het NWK Yvonne Nèvejean (1900-1987) met de hulp van

Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

Koningin Elisabeth. In 1950 werden de mobiele consultaties ingevoerd.

In 1962 startte het NWK met de huisbezoeken door verpleegkundigen. Een medisch dossier werd bijgehouden voor elk kind. In 1980 bij de 2de staatshervorming werd het NWK gesplitst. Kind en Gezin werd als gevolg daarvan opgericht bij decreet van 29 mei 1984. In 2018 fuseerde Kind en Gezin met agentschap Jongerenwelzijn tot 'Jeugd en Gezin'. In 1995 leidde de rationalisatie en de besparingen tot een globaal vestigings- en spreidingsplan. In Vlaanderen werden 1200 consultatiebureaus herleid tot 330. In sommige consultatiebureaus waren nog vrijwilligers actief, in Denderleeuw bij de viering van haar 100 jarig bestaan in 2020 zelfs nog 20⁽²⁾.

3. De vaccins

Jenner lag in Engeland in de jaren 1796-98 aan de basis van de vaccinatie tegen koepokken. François La Rochefoucauld-Liancourt propageerde de vaccinaties in de Franse departementen. De eerste vaccinaties op het continent hadden plaats in zijn kasteel te Liancourt. Met de steun van de departementen werden in Mechelen, Antwerpen en Brussel vaccinatiecomités opgericht. Vanaf 1801 werden in de hospitalen van Brussel, Luik en Antwerpen vaccinatiekamers geopend. Wie zich aanmeldde, kreeg er gratis een koepokinenting⁽³⁾.

Vroeger was de pokkenvaccinatie verplicht. In het trouwboekje van 1907 werd er nog een passage aan gewijd: "Het is een dwaling te geloven dat men in de eerste maanden van het leven niet mag doen inenten, want de pokken, waarvan men op elke leeftijd en in alle seizoenen kan aangetast worden. Men zou niet vroeg genoeg daartoe kunnen zijn toevlucht nemen, vooral in tijde van besmettelijke ziekte. De pokkenenting is het enig zeker behoedmiddel tegen de pokziekte"⁽⁴⁾. De inenting gebeurde eerst in de bil, later in de arm. De verplichting van de pokkenvaccinatie werd afgeschaft in 1981.

In 1952 had men een grote polio-epidemie (kinderverlamming) in de V.S en in 1956 in Nederland. De vaccinatie tegen polio werd in België in 1958 voor het eerst aanbevolen en bij K.B. van 26 oktober 1966 wettelijk verplicht. Dit werd genoteerd in het trouwboekje van de ouders. Het is de enige verplichte vaccinatie in België. Het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn gaf de ouders tevens de raad om de kinderen te laten vaccineren tegen difteritis of kroep⁽⁵⁾.

Meestal krijgen de baby's in 2020 een combinatievaccin dat beschermt tegen 6 ziekten: polio, difterie, tetanus, kinkhoest, haemophilus influenzae type b en hepatitis B.

4. De bedevaarten tegen kinderziekten

Er waren algemene bedevaartplaatsen waar moeders voor het welzijn van hun gezin en hun kinderen naar toe trokken. Zo was er de Bedevaart naar Sint-Lenaarts in Peutie bij Vilvoorde. De Heilige Leonardus was de patroon tegen hete koorts, reumatisme, flercijn, lamheid en ook de patroon der gevangenen onder welke vorm ook (drugs, egoïsme, seks, eigenbelang). De bedevaartaffiche van Peutie werd in 1982 nog in de omliggende parochies verspreid⁽⁶⁾.

Tegen stuipen deed men in Sterrebeek een beeweg naar Diegem of naar Moorsel⁽⁷⁾. Sint-Cornelis in Diegem was het bedevaartsoord tegen 'beziktheid' en 'in de gave vallen' (de stuipen). Men ging in Midden-Brabant naar Sint-Elisabeth te Haren beewegen tegen 'koek op de kop' of haarworm. Tegen de zweren moest men naar Sint-Job in Ukkel.

Tegen rachitis of de 'oude man' ging men beewegen naar Sint-Catharina te Duisburg of te Humelgem. Men ging hiervoor ook op bedevaart naar de Sint-Amandusborre te Kortenberg of naar Sint-Amandus te Strombeek. Bij deze laatste plaats was ook een bron met een eigenaardig gebruik. Onder de pomp, die aan Sint-Amandus was toegewijd, stond een grote pompbak. Men pompte hem vol water en als dit stil stond, legde men een vuil hemdeken van het zieke kind boven op het water. Daarna ging men rond de kerk. Wanneer men bij de terugkeer het hemdeken nog zag bovendrijven dan zou het kind spoedig genezen. Ging het hemdeken onder, dan zou het kind verkwijnen⁽⁸⁾.

5. De babyzorg

Men gebruikte keukenolie om de biljetjes van het kind in te wrijven. Dokter Frédéric Hensmans gaf een voorschrift om rond 1940 'Poudre de Licopoot' te halen bij apotheker Reinard in Kortenberg. Het was een middel tegen het open liggen. Het werd verkocht in een tipzakje. Het was duur: 100 fr. voor 100 gram⁽⁹⁾.

6. De babyvoeding

Wanneer het kind geen borstvoeding kreeg, werd geiten- of ezellinnenmelk gebruikt. Men wenste geen koemelk uit vrees voor T.B.C. Het kind kreeg de fles met een afgezaagde koehoren waarover een stoffen doekje gespannen was. De koehoren vinden we reeds op 'De Magere Keuken' van Brueghel.

Afbeelding 4.

De moeders uit de werkende klasse in de 2de helft van de 19de eeuw lieten hun kinderen thuis en dit had tot gevolg dat veel kinderen op een onhygiënische manier werden gevoed. Ze werden vaak gevoed met niet goed schoongemaakte flessen en kregen soms bedorven koemelk te drinken. In Europa was de kindersterfte van kinderen tot 1 jaar tussen de 15 en 25 procent. Dokters en kinderartsen bestreden de slechte hygiënische omstandigheden en hielden zich bezig met het ontwikkelen van voeding die gezond en verantwoord was. Zo kwam het babymelkpoeder op de markt. Henri Nestlé was in 1868 de eerste die met 'kindermeel' op de markt kwam.

Het trouwboekje van 1907 wijdde de volgende passage aan de babyvoeding: "Tot 9 maanden is de vrouwenmelk en vooral de moedermelk het oprechte voedsel van het kind. Na drie of vier maanden mag men een andere spijs (pap) bijvoegen. Gedurende de eerste maand van het leven geeft men bij gebrek aan melk van de moeder of van een gehuurde minne, koeien- of geitenmelk voor de helft met zuiver water vermengd en een weinig gesuikerd. Gedurende de twee volgende maanden mengt men ze met een derde water, later mag men ze zuiver laten"⁽¹⁰⁾.

Dokter Frans Daels wees er in 1918 op dat de koemelk moest verdund worden met gekookt water, gerstwater, gortwater of rijstwater⁽¹¹⁾. Bij koemelk gebruikte men de zuigfles met het zuigertje.

Ook babeurre was een grote vernieuwing in de babyvoeding. Marie Salkin⁽¹²⁾ lag aan de basis van dit product. Ze werd geboren te Elsene op 25 mei 1870 als dochter van officier Emile Salkin en van Mathilde Matthieu. Haar ouders bewoonden de villa 'Les Ormes' in het abdijdomein van Kortenberg.

In 1897 begon ze, ongehuwd, met de Melkerij van de Abdij van Kortenberg. Ze huurde hiervoor de Brouwerij, het pachthof van de abdij, de eigendom van haar oom Leon Matthieu. Later werd de melkerij overgebracht naar het Veehof, ook een vestiging binnen de abdij. Dokter Lust, een kinderspecialist, raadde haar aan om vooral speciale melk voor baby's te produceren. De rijkste melk was deze van de koe, die 's morgens gemolken werd. Ze moest voorbehouden worden voor de baby's. De koemelk van 's middags en 's avonds was minder rijk en werd door Marie Salkin verkocht als huishoudmelk. Rond 1900 creëerde ze op vraag van Dokter Lust babeurre, die geleverd werd als 'De Babeurre van de Abdij van Kortenberg'. Dit was een bereiding van karnemelk met bloem en kristalsuiker. Dit werd een groot succes. Frans Maes beschreef babeurre als 'het befaamde product dat in de melkerij van de Abdij van Kortenberg op de markt gebracht werd'. Marie Salkin stond in Kortenberg en omgeving ook bekend als 'Marie Babeurre'. Marie Salkin huwde in 1907 ingenieur en uitvinder Joseph Chantraine, die in 1910 vrij jong overleed. Maar Marie Salkin verloor de moed niet.

In 1914 bouwde ze in de Abdijdreef een nieuwe veestal en een nieuwe melkerij, die in W.O.I in gebruik genomen werden, later de villa's 'L'Ermitage' en 'L'Abri'. In 1925 stopte de Melkerij van de Abdij van Kortenberg. De Babeurre mocht echter niet verloren gaan. Het patent van Marie Salkin op de Babeurre werd doorverkocht en kwam in handen van de Melkerij van Neerijse (Nerilac), die de 'Babeurre van de Abdij van Kortenberg' nog bijna een halve eeuw bleef maken tot in de jaren 1970. Marie Salkin overleed te Kortenberg op 22 april 1949 als de eerste vrouwelijke ondernemer van Kortenberg. Het Erfgoedhuis Kortenberg adviseerde als straatnaam rond het gebied Trois Sapins op 8 september 2019 Marie Salkinplantsoen. De gemeenteraad van Kortenberg keurde dit voorstel goed. Het werd de eerste vrouwelijke straatnaam in Kortenberg.

Op het straatnaambord leest men ;

Marie Salkinplantsoen

(1870- 1949)

eerste vrouwelijke ondernemer van Kortenberg

oprichter van de Melkerij van de Abdij van Kortenberg

uitvinder van de Babeurre.

Nutricia was populair in de jaren 1950. Het werd ook met water aangelengd.

7. De suikervod of de fopspeen

Wat moet men doen om baby's zoet te houden? Er was rond 1900 de suikervod of de speen, die wel eens in de jenever gestoken werd, wanneer men met de baby op herbergbezoek ging. Dokter Frans Daels had het over een lapje lijnwaad met suiker. Hij vond het vuil en onhygiënisch⁽¹³⁾. Dokter Frans Daels had het ook over het zuigertje uit zuiver gummi, beter bekend als de 'tut'. De 'tut' moest goed afgekookt worden en moest in vers gekookt water bewaard worden. Op het einde van de jaren 1950 zag men de 'tutten' in alle kleuren nog te koop in de lokale kruidenierswinkels.

Het trouwboekje van 1907 noemde de suikervod en de 'tut' zuig-dotjes en had er geen goed woord voor: "Men moet geheel en gans het gebruik van kleine proppen, gewoonlijk zuig-dotjes genoemd, afkeuren welke gebezigd worden om den honger te bedriegen of het geschreeuw van het kind te stillen"⁽¹⁴⁾.

8. De wieg

Een wieg was een bed voor een pasgeboren kind. Zodra een baby de neiging vertoonde zich op te richten, diende er worden overgestapt naar een ander type bed, zoals een ledikant. Kenmerkend voor een wieg was dat zij overhuifd was met een hemel, meestal gemaakt van een zeer fijne stof. Tegenwoordig worden veel wiegen verkocht zonder hemeltje. Tot een baby zich probeerde op te richten en ging draaien, was een wieg een veilige slaapplek voor een baby. Dat was volgens specialisten van 3 tot 6 maanden.

Wiegen werden uit verschillende materialen vervaardigd: wissel, tenen, rijshout of riet, en voor de hogere klasse uit hout of ijzer. De ijzeren wieg werd met een 'stofke', dus textiel uitgevoerd. Soms was alleen de kop van de wieg in ijzer. De wieg werd vaak doorgegeven van moeder op dochter. Vroeger werd de bekleding van een wieg vaak gemaakt van de stof van de trouwjurk van de moeder van de baby. Dat was ook het geval voor het hemeltje.

Afbeelding 5.

Het matrasje was voor 1914 en ook nog veel later meestal een zak gevuld met stro, zeegras of kaf en diende regelmatig vervangen te worden⁽¹⁵⁾.

Schommelwiegen waren volgens de volksmening slecht voor de spijsvertering en voor de hersenen. In het trouwboekje van 1907 lezen we onder 'Gezondheidsleer der eerste jaren': "Het gebruik van beweegbare wiegen is nadelig. De wiegelingen, welke ze toelaten, stillen het kind, wel is waar, en ze bereiden het tot den slaap,

maar oefenen enen nadelige invloed op zijn hersens en zijn maag uit. Het kind moet een afzonderlijk beddeken hebben. Talrijke voorbeelden bewijzen hoe gevaarlijk het voor zijn gezondheid en zelfs voor zijn leven, is het met grote mensen te laten slapen. Het beddeken moet 's winters in een zachte luchtgesteldheid gehouden worden bij middel van enen vat warm water. Het zal van een lichte neteldoeken gordijn voorzien zijn"⁽¹⁶⁾.

Het slapen van baby's bij ouders werd in de 16de eeuw in verband gebracht met humane infanticide of kindermoord. De bisschop van Lyon in Frankrijk wees op de gevaren van baby's die met volwassenen sliepen: "De moeder of de voedster die het kind bij zich in bed neemt, omdat het geschreeuw haar wakker houdt of omdat ze tegen de koude opziet, wanneer ze moet opstaan om het te voeden, bedrijft een doodzonde. Op die manier brengt ze het kind in gevaar omdat het kan versmachten"⁽¹⁷⁾.

9. De wiegeliedjes

In Sterrebeek zong men:

*'Do do kinneke
Sloapt en dut a oegskes toe
En as gai goe gesloopen het
Dan zerre gai papke kraaigen'*

of

*'Do do kinneke
'r Papke staat in 't spinneke'.*

10. De koets, de poussette en de buggy

De kinderkoets had meestal een ijzeren geraamte en een stoffen bak. Peter en meter betaalden meestal de kinderkoets. Het trouwboekje van 1907 wees op het gevaar van de 'kleine wandelkoetskens': "Het gebruik van kleine wandelkoetskens is nadelig indien zij niet op volmaakte wijze op springveren hangen"⁽¹⁸⁾. Burgerijfamilies hadden een 'kindervoiture' voor de zomer en één voor de winter. Later werden de poussette en de buggy gebruikt. Een buggy is een wandelwagen met de volgende kenmerken: klein, lichtgewicht; gemakkelijk en snel opvouwbaar tot een compact pakketje.

11. Het leren lopen met het valhoedje en de eerste schoentjes

Het trouwboekje van 1907 besprak ook het loopprobleem van de baby: "Men moet zich niet haasten het kind te doen lopen. Het moet leren op de grond kruipen en alleen opstaan. Men moet dus het gebruik van leiband, wagens, loopmanden verwerpen"⁽¹⁹⁾.

Men leerde in Midden-Brabant lopen rond 1920 met een loopmand en met een looprek. De familie Emiel Van Tilt in de Vissegatstraat in Kwerps had een wissel loopmand. De familie Sus Verbelen in Kwerps had een leiband om te leren lopen. Het kind liep erin, hing erin en sliep erin. De moeder nam de baby soms mee naar het veld op de kruiwagen.

Bij een pasgeboren baby zitten de beenplaten van de schedel of de fontanellen nog niet goed vast. Daarom beschermde men in de vorige eeuwen het hoofdje met een hoedje, een soort van valhelm. Dit valhoedje moest het kind beschermen tegen vallen. Het kwam op heel wat schilderijen voor.

Het eerste paar schoenen van de kleuter had een grote emotionele waarde. Ze werden na gebruik met een laagje koper, brons of zilver bedekt. Dat was het verzilveren van de babyschoentjes.

12. Babyfoto's

Tussen 1920 en 1950 werden er heel wat foto's van baby's gemaakt poedelnaakt op een 'lemmeke' of een schapenvel bij een fotograaf in de stad. De baby lag naakt op zijn buikje op een 'lemmeke' of zat reeds recht. In menig familiealbum in Midden-Brabant vindt men deze babyfoto's nog terug.

Noten

- (1) Art. Finse papa krijgt 16 keer meer tijd met pasgeborene – Het Laatste Nieuws, 7 februari 2020. Honderd jaar sociaal recht in België. Brussel, 1987, p. 65-67.
- (2) Interview Machteld Van den Bossche. Denderleeuw, 2020.
- (3) C.DICKSTEIN-BERNARD. De volksgezondheid, in De erfenis van de Franse Revolutie 1794-1814. Brussel, 1989, p. 164.
- (4) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Jacobus-Henricus Vannoppen en Maria-Leonia Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 26 juni 1907.
- (5) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Henri Gustave Vannoppen en Margareta Marie Léontine Schroven. Kortenberg, 29 maart 1980.

- (6) J.VAN HAVER. Volksgeneeskunde. in Culturele Geschiedenis van Vlaanderen. Deel 1. Vlaamse Volkscultuur. Het traditionele volksleven. Deurne, 1982, p. 112.
- (7) Interview Jozef Vandermosten. Sterrebeek, 1976.
- (8) K.C.PEETERS, p. 369-370.
- (9) Interview Virginie Verheylewegen. Erps-Kwerps, 1982.
- (10) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Jacobus-Henricus Vannoppen en Maria-Leonia Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 26 juni 1907.
- (11) F.DAELS. Bakerboek, p. 96.
- (12) H.VANNOPPEN. Het Abdijkasteel van Kortenbergh - De Brabantse Folklore, 1977, p. 187 (De melkerij van Marie Salkin).
M.ANGELROTH-CHANTRAINE Amalthea, de oorsprong van de melkerij "Laiterie de l'Abbaye de Cortenberg" in 1897 -Tussen Brussel en Leuven, nr. 3, juli 1987, p. 8
M.ANGELROTH-CHANTRAINE Marie Salkin, een vrouw aan het hoofd van melkerij, of een niet zo alledaags verschijnsel te Kortenbergh - Tussen Brussel en Leuven, nr. 4, juli 1988, p. 11.
F.MAES. De geschiedenis van Kortenbergh (onuitgegeven), p. 362.
- (13) F.DAELS. O.c., p. 113.
- (14) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Jacobus-Henricus Vannoppen en Maria-Leonia Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 26 juni 1907.
- (15) G.KESTMAN. G. KESTMAN. Volksgebruiken met betrekking tot de levensloop-Danskant, december 2000, p. 19.
- (16) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Jacobus-Henricus Vannoppen en Maria-Leonia Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 26 juni 1907.
- (17) H.VANNOPPEN. Demografie, gezinsgeschiedenis, volkskunde en genealogie als interdisciplinaire wetenschappen binnen de heemkunde - Vlaamse Stam, 1995, p. 342.
- (18) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Jacobus-Henricus Vannoppen en Maria-Leonia Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 26 juni 1907.
- (19) FAMILIEARCHIEF VANNOPPEN. Trouwboekje van Jacobus-Henricus Vannoppen en Maria-Leonia Vanhoegaerden. Erps-Kwerps, 26 juni 1907.

Illustraties

- 1. Het Kinderheil of 'De Weeg' te Kortenbergh na WO I (Collectie Erfgoedhuis Kortenbergh).
- 2. 100 jaar "Weeg" in Denderleeuw
- 3. De vaccinatie in de 19de eeuw
- 4. Marie Salkin, die aan de basis lag van de 'Babeurre', in 1911 met haar dochters Mariette en Josette Chantraine
- 5. De wisselwieg in Haacht rond 1900 te Haacht (Foto Gerard Feremans - Haacht). (Collectie Erfgoedhuis Kortenbergh).

VOLKSVERHALEN

Volkverhalen en sagen over geboorte en doopsel

*Hond komt omdat een kind niet direct gedoopt is ... Waarzegster voorspelt dat er een kind op komst is ...
Man trekt rechterpoot van spin uit, baker gekwetst ... Heks doodt kinderen bij hun geboorte ...*

Het zijn geen titels uit de Vlaamse sensatiepers. Maar wel 'allemaal echt gebeurde verhalen' over de geboorte en doopsel van kinderen. Stefaan Top verzamelde de verhalenschat van onze voorouders in de reeks 'Op verhaal komen', nu al weer 15 jaar geleden. Nog altijd blijft deze reeks volkskundigen en liefhebbers van volksverhalen verrassen.

Ook bij onze voorouders was de geboorte van een kind een ontroerende en indrukwekkende gebeurtenis. Maar terwijl het nu een onbezorgde periode is, waarin iedereen vertederd naar dit kleine wonder kijkt, was dit in die periode van dwaallichten, geesten, weerwolven en heksen dikwijls een periode van angst, kommer en kwel. Ziekten en overlijden bedreigden elke kleine baby in een periode waarin er nog geen kinderheil en weeg bestonden.

Heks doodt kinderen bij hun geboorte ... Dit korte verhaal staat in het Limburgs Sagenboek: 'Daar was een vrouw en al haar kindertjes stierven in het kinderbed. Daar kwam altijd een pad binnen. Op een keer kapte een man de voorpoten van de pad af en het kind bleef in leven. Maar de 'mam' van de vrouw lag met haar twee armen af ...'

Tot nog niet zo lang geleden moest een kind zo snel mogelijk gedoopt worden. Dat wil zeggen de dag van de geboorte zelf of hooguit de volgende dag. "'Vandaag kopen, morgen dopen', was de leuze", schreef Henri Vannoppen in de vorige Volkskunst.

Ik gebruik ook een tekst uit de bijbel, toch wel ongewoon in 'Volkskunst'. Hij komt uit het Boek Leviticus 12 (1-5) en handelt over de regels die vrouwen die een kind gekregen hebben, moeten volgen.

De Heer zei tegen Mozes: 'Geef de Israëlieten de volgende leefregels.

Als een vrouw een zoon heeft gekregen, is ze zeven dagen onrein. Tijdens die zeven dagen gelden dezelfde regels als wanneer ze ongesteld is. Op de achtste dag moet de voorhuid van het geslachtsdeel van haar zoontje besneden worden. De 33 dagen daarna is ze onrein en herstelt ze van de geboorte van het kind. Ze mag in die tijd niets heiligs aanraken. Ze mag niet naar het heiligdom komen. Dit zal duren tot ze geen bloed meer verliest.

En als ze een dochter heeft gekregen, is ze twee weken onrein. Tijdens die twee weken gelden dezelfde regels als wanneer ze ongesteld is. De 66 dagen daarna is ze onrein en herstelt ze van de geboorte.'

Hiervan waren ook mijn grootouders, diep in de vorige eeuw, nog overtuigd. Het verklaart wel niet waarom het doopsel zo vlug moest gebeuren. Ook niet dat de zieltjes van ongedoopte kinderen als vlammetjes op of nabij hun graven zouden zweven. Dwaallichten

noemden onze voorouders dit verschijnsel. Maar het verklaart wel dat de moeder niet bij de doop aanwezig was. En dat de vader nadien zonder hun echtgenote op café bleef plakken. Wat er dan gebeurde kon beslissen over leven en dood.

Heks betovert jonge vrouw ... Nevens ons verhuurde men een huis, dat op het onze uitkwam. Wij hadden dezelfde hof. De suisse uit de kerk, allee, die voor deze van nu, woonde daar.

En daar is iets raal [raars] gebeurd, jong. Het eerste kind was geboren en alles was goed afgelopen. En met de doop gingen ze op staminee een pint drinken, nietwaar. En binst dat zij van voren waren, kwam er een langs achter een glas bier drinken. Ge verstaat, langs achter, niet langs voor. Maar van dan af werd die vrouw, die moeder he, ziek. Ze was effenaf razig [razend]. Ze zou dat kind willen dood doen hebben. Het is nog bij ons geweest, dat kinneke, maar het is toch gestorven. Het kwaad was al te ver, he.

En mijn moeder heeft gezien dat er elke avond wel vijftientig witte katten onder haar dakvenster liepen, juist waar de vrouw ziek lag. Die waren gezonden van die toveres he. Maar ik mag geen namen noemen, vaneigens, alleen misschien de voornaam, 't was een Fille. Ze zijn dan bij de paters geweest en die hebben dat maske [meisje] daarvan afgeholpen.

(Bron 12: 384 = VVB 24883; Marie D., eigen huishoudster, 72 jaar, Erembodegem)

Ook als de kleine vlug en tijdig gedoopt was, waren de ouders nog niet zeker van een goede afloop. De ganse doopceremonie moest strikt en volgens bepaalde regels verlopen.

Weerwolf is iemand die slecht gedoopt is ... 's Avonds gebeurde het dat een weerwolf in het dorp rondliep. Het schijnt dat dit een man was die niet goed gedoopt was en daardoor de macht had van zich in een weerwolf te veranderen. De pastoor had vroeger een woord vergeten in de doopformule. Dit had tot gevolg dat het kind later weerwolf kon worden.

(Bron: 13: 152 = VVB 5350; ? V., ?, 55 jaar, Heers)

Geluklig was het niet altijd kommer en kwel. Wanneer men beroep deed op de juiste mensen liep een geboorte goed af. Zoals in Lier bijvoorbeeld.

Man trekt rechterpoot van spin uit: baker gekwetst ... Met Sint-Gummarus (11 oktober) gingen de mensen vroeger jaren altijd te voet naar Lier, op beeweg [bedevaart].

Daar was zo een ventje van zeventig jaar en die bleef dan slapen te Lier bij een werkman. Die vrouw van dat huis was in verwachting. Die

hadden al elf kinderen gehad en allemaal dood als die kwamen [bij de geboorte].

'Als ge iets voelt,' zei dat ventje, 'roep me dan maar, 'ik ben in Sint-Gummarus'.

's Nachts kwam het. Die vent werd geroepen. 'Geef me een wit papier', zei dat ventje. Hij legt dat uiteen [open] op het lijf van de vrouw. Daar komt een spinnenkop van boven het plafond op het papier zitten. Hij pakt die spinnoer [spin] vast en trekt de rechterpoot uit.

'Ga nu maar de baker roepen, maar ze zal niet komen. Ze zal wel ieverans afgefallen zijn', zei hij. Ja, en haar rechterarm was over. Ze was van de trappen gevallen...

(Bron 19: 165-166 = VVB 42601; Roos V., zelfstandige, 70 jaar, Bevel)

Ook het volgende verhaal heeft een blijde en verrassende ontknopning.

Waarzegster voorspelt geboorte van kind ... Hier over de Rupel heeft ook zo'n vrouw gewoond. Tine heette ze. Het was bekend dat Tine iets kon. Ze deed geen kwaad, maar ze kon kaarten leggen. Ze heeft ze moeten verbranden van de pastoor voor ze stierf.

Ik ben daar eens binnen geweest met een tante. 'Willen we daar eens binnengaan, Malvine,' zei ze, 'voor de grap'.

Ik kwam daar zo binnen en was daar toch bang van dat zwart wijf. 'En gij hebt geen kinderen' zei ze, 'en gij zoudt er gaarne willen?' En ze komt dicht bij mij. 'Hebt ge bang? vroeg ze. 'Blijf maar zitten. Niet dat ik kan toveren, maar ik ga toch uw kaart leggen. Bij u komt een kind in huis' zei ze. Ik begin te lachen, want ik was geopereerd en ik wist het goed genoeg. 'Gij krijgt een kind in huis', herhaalde ze.

'Kom, we gaan naar huis', zeg ik tegen mijn tante.

Maar mijn zus kreeg een kind en die was zo niet te vlug en dat kind kwam bij mij in huis en nu is het er nog.

(Bron 15: 157 = VVB 42720; Malvine G., ?, 66 jaar, Heindonk)

Kinderen moesten in die periode vlug gedoopt worden. Als ze ongedoopt stierven, konden ze niet naar de hemel, maar naar het Voorgeborchte. Volgens de sagen zouden hun zielen even uit het voorgeborchte ontsnappen en als dwaallichtjes naar voorbijgangers vliegen, om die naar een poel of plas te leiden, in de hoop gedoopt te worden. Pas dan konden ze naar de hemel vliegen.

Vrouw doopt een lichtje ... Aan de Rijmenamse markt, dat waren daar vroeger moerassen. Nu is dat allemaal opgevuld en daar zaagt ge altijd moeraslichten.

Ene uit onze geburen [buurt] was naar de vroegmis gegaan en zag daar zo een lichtje op haar afkomen. Als ze thuis kwam, zei ze: 'Ik heb er weeral eentje voortgeholpen en gedoopt'.

'Op de Rijmenamse markt kwam er zo een lichtje af en dat zijn verdwaalde zielen en die zijn niet gedoopt. Als ge er van ze leven [ooit] ook een tegenkomt' zei ze, 'moet ge het dopen, ge moet daar niet eens wijwater voor hebben. Ik heb

gewoon met mijn hand boven dat lichtje gedaan gelijk de pastoor als hij een kindeke doopt. Ik zou zo'n compassie hebben als ge er een moest laten verloren gaan'.

(Bron 7: 71 = VVB 42768; Melanie D., landbouwster, 55 jaar, Bonheiden)

In Limburg was dwaallichtjes dopen heel wat gevaarlijker dan in de provincie Antwerpen. Want iemand die een dwaallichtje kon dopen, werd in het water getrokken en verdronk. Het Limburgs Sagenboek vertaalt dat als volgt:

Dwôllichskes heb ik gezien; da wôre ongedoepte keinger di gestorve wôre nô de geboorte en di men in 't wôter smeit; as ge er ien in het wôter kon doepe, dan trokke 'z oech in het wôter en

*Vertellen bij de open haard uit 'Jeugd'.
Tekening van M. Van Coppennolle*

dan verging dje.

Ook Ernest Claes schrijft in zijn boek 'Jeugd' een hoofdstukje over 'in de nacht gaan de Heksen en de Spoken' en vertelt hij over de dwaallichten:

In de hete zomernachten hing er boven de 'kwachten' of moerassen van het broek een bleke smoor en daarin verschenen de dwaallichten, om kwaad te doen. Van een verdoemde die terug komt. Een dwaallicht is een ziel uit het vagevuur die voor een nacht terug op aarde mag, of is een ziel die geen rust kan vinden in de eeuwigheid om niet gebiechte zonden, of is een ziel van een ongedoopte die altijd dolen en zoeken moet, Of het kan ook de ziel zijn van een verdoemde die terugkomt om kwaad te doen. Het is een

angstwekkende verschijning. Eerst komt er een vage glans, als de weerschijn van een vuur, dan klaart door de nevel langzaam een rode vorm, nu hoog, dan laag, rond, langwerpig...altijd verandert het en beweegt het, en stokstijf blijft degene die het bezielt stilstaan zijn hart klopt niet meer. En opeens is het of het rode licht hem ontdekt heeft, als een schicht komt het recht op hem toegevlogen, en dan is er maar één uitweg om aan uw eeuwig lot te ontsnappen: lopen, lopen zoveel ge kunt, naar huis toe, en in Gods-Here-nam, kijk niet achterom, want dat is de dood.

De Groote van Gillekens heb ik met eigen oren horen vertellen dat hij op een nacht aan het vissen was in het broek, en plots een dwaallicht op hem zag afkomen. Hij liet zijn vistuig liggen waar het viel, vloog naar huis, en juist toen hij de staldeur achter zich toesnokte, botste er iets op de deur. De volgende morgen stond er in die deur een hand met vijf vingers gebrand. Velen hadden het gezien.

Mijn vader heb ik horen vertellen dat een man van Testelt, die beweerde van hel noch duivel schrik te hebben, van op de Wildernisdijk in het broek een dwaallicht zag, en dat hij er op afgetrokken was om het van dichtbij te zien. Ze hadden alleen nog door de nacht een enkele rauwe schreeuw gehoord. 'En van die man heeft er nooit ofte nooit nog iemand iets gezien of gehoord...' En die

woorden sprak vader langzaam uit, met diepe stem, en hij wierp een blik op de luisteraars die wilde zeggen: 'Ik moet u niet vertellen wat er met die mens gebeurd is.'

Het slotwoordje van dit artikeltje over sagen in verband met doop en geboorte laat ik aan Ernest Claes. Het hoofdstukje over de heksen en spoken beëindigt hij met een beschouwing over geloof en bijgeloof van de mensen uit de streek van Zichem en Averbode:

Het bijgeloof was een met hun wezen en natuur, het wortelde er dieper in, was een oud bestanddeel van hun ziel, ze hadden dat altijd gehad zonder er iets voor te doen, terwijl hun geloof in duidelijke regels was omschreven en aangeleerd. Het was precies dicht bij hen dan, - niet God, want hun begrip van het bovennatuurlijke omvatte in hoofdzaak God, de geest en de macht over alle geesten en machten in de hemel, op de aarde en op alle plaatsen - maar dicht bij dan wat ze moesten onthouden van apostelen en pausen, uit evangeliën en geboden.

Johan

ADVERTENTIE

Jan De Maertelaere bv

The best bobbins in the world!

Klantklosjes | Fuseaux à dentelles
Lace bobbins | Klöppel

**Bezoek onze
nieuwe webshop**
www.bobbins.be

Bedrijvenlaan 12 | B-9080 Lochristi | Tel. +32 (0)9 230 67 18 | jan@bobbins.be

AANKONDIGINGEN

Catwalk, Kempische kleding tussen 1850 en 1950

Expo streekdrachten in Hoogstraten:

- Hoe ging men 100 jaar geleden gekleed in de Kempen?
- Vooral dan in de Noorderkempen?
- Droeg iedereen dezelfde kleding?
- Was men bezig met de heersende modetrends?
- Wie droeg traditionele kleding en hoe zag die er dan uit?

Het antwoord op al deze vragen kan u van 31 juli tot en met 19 december 2021 komen ontdekken in onze nieuwe tentoonstelling Catwalk – Kempische kleding tussen 1850 en 1950.

*In het Stedelijk Museum Hoogstraten,
Begijnhof, 9, 2320 Hoogstraten
Tel 03/ 340 19 80,
www.hoogstraten.be/museum*

De tentoonstelling is voornamelijk gericht op de soort kleding die in Hoogstraten en de deeldorpen (Wortel, Minderhout, Meer, Meerle, Meersel-Dreef) werd gedragen.

CATWALK
KLEDING IN DE KEMPEN
TUSSEN 1850-1950

Stedelijk Museum Hoogstraten

CATWALK
KLEDING IN DE KEMPEN TUSSEN 1850-1950

31 juli t/m 19 december 2021

CATWALK
KLEDING IN DE KEMPEN
TUSSEN 1850-1950

Mode is alom aanwezig.
Mode is voor ons zelfs bijna evident.

Dit was echter niet zo vanzelfsprekend voor onze voorouders! Heeft u zich al wel eens afgevraagd hoe men 100 jaar geleden gekleed ging in de Kempen? Droeg iedereen dezelfde kleding? Was men bezig met de heersende modetrends? Wie droeg er dan traditionele kleding en hoe zag die er uit? Het antwoord op al deze vragen kan u ontdekken in deze modieuze tentoonstelling

Stedelijk Museum Hoogstraten | Begijnhof 9
03 340 19 80 | museum@hoogstraten.be | www.hoogstraten.be/museum
open van woensdag tot en met zondag van 14 tot 17 uur
(vrijdag, zaterdag, feestdagen en schoolvakanties op vooraf gemaakte afspraak)

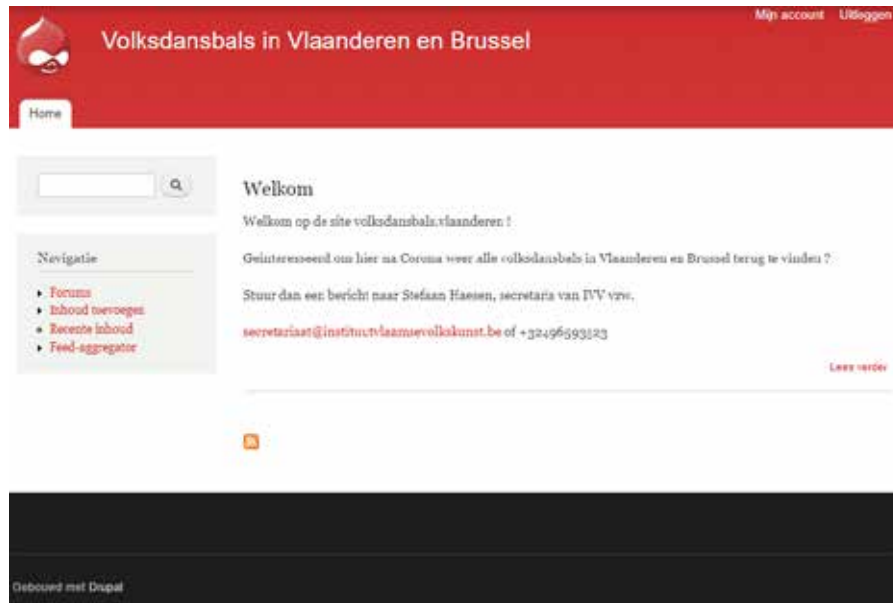
Stedelijk Museum Hoogstraten

Volksdansbals

Enkele jaren geleden startte IVV een website voor de aankondiging van **Volksdansbals** in Vlaanderen en Brussel.
<https://www.volksdansbals.vlaanderen>

Stuur je aankondiging door naar secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be.

Feesten en Festivals

We vermelden graag jullie **dansfeest** of **folklorefestival** op onze website en in 'Volkskunst'.
 Stuur je aankondiging door naar secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be.

Aankondigingen

Wij vermelden graag jullie **groepsactiviteiten** in Volkskunst - rubriek *Aankondigingen*.
 Stuur een mailtje naar secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be.

INHOUD

In deze Volkskunst

KALENDER	2	IVV Projecten . . . 19	
IVV Activiteiten . . . 2		ARCHIVEREN	20
IVV Cursussen . . . 2		Archieven in Bewaring - AiB . . . 20	
IVV Kalender . . . 2		Wat met jouw archief? . . . 20	
CONTACT	2	INTERVIEW	21
EDITORIAAL	3	IVV en het land van de rijzende zon . . . 21	
En toen kwam alles goed . . . 3		VOLKSGBEUIKEN	27
SPROKKELINGEN	6	De zuigeling in de geschiedenis van Vlaanderen . . . 27	
In Memoriam Eddy Picavet 1937-2021 . . . 6		VOLKSVERHALEN	33
ADVERTENTIE	7	Volksverhalen en sagen over geboorte en doopsel . . . 33	
VOLKSDANS	8	ADVERTENTIE	36
De Schreefdans: een Gentse aangelegenheid met een academisch tintje . . . 8		AANKONDIGINGEN	37
VENDELEN	12	Catwalk, Kempische kleding tussen 1850 en 1950 . . . 37	
Cursussen . . . 12		Volksdansbals . . . 38	
STREEKDRACHTEN	13	Feesten en Festivals . . . 38	
Brussel en het ommeland... een verhaal van uitwisseling wat betrof enerzijds mode en streekdracht en anderzijds voeding... of wetenswaardigheden over de penderwis, de lange jongensbroek, de 'bicorné' van de burgemeester en de 'tricorné' van de schepen . . . 13		Aankondigingen . . . 38	
COMMUNICATIE	19	INHOUD	39
IVV Websites . . . 19		COLOFON	40
		ERELEDEN	40

Eindredactie

Stefaan Haesen

Redactie

Stefaan Haesen,
Gert Laekeman,
Johan Lambrechts,
Frans Monden,
Machteld Van den Bossche
Adinda Vandenbulcke
en Henri Vannoppen.

Vormgeving

Stefaan Haesen

Druk

123printing.be

Verschijningsdata

Volkskunst verschijnt op
15 maart,
15 juni,
15 september
en 15 december

Inlevertermijn bijdragen

Artikels kunnen
aangeleverd worden op
redactie-volkskunst@
instituutvlaamsevolkskunst.be
tot 6 weken voor verschijning

Auteursrechten

Iedere auteur is inhoudelijk
verantwoordelijk voor zijn of
haar bijdrage.

Overname van artikels
is toegestaan mits
bronvermelding.

Abonnement

Abonnees ontvangen elk kwartaal naar keuze een of twee gedrukte exemplaren en Volkskunst in digitaal formaat (mits opgave van een e-postadres aan secretariaat).

Je krijgt tevens een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je aan het digitale archief van IVV: alle digitaal beschikbare publicaties, losse dansen, vendelreeksen, kledijbeschrijvingen en *Volkskunst*.

Het abonnementsgeld voor 2020 bedraagt 25 euro.

Buitenlandse abonnees betalen 35 euro.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening

IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van

IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Volkskunst e-Nieuwsbrief

Inschrijven kan op de webstek (onderaan in de rechtse kolom) of door het sturen van een e-mail naar
e-nieuwsbrief@instituutvlaamsevolkskunst.be.

ERELEDEN

Ere-voorzitter

Frans 'Sus' Geens (†2013)

Ereleden

Adriaan Claeys (†2002)

Marc De Maertelaere (†2018)

Dree Pauwels (†2016)

Andrea Sterck

Gilberte Van Espen

Renaat Van Overbeke (†2017)

Etienne Vankeirsbilck

VU: Stefaan Haesen, Jubellaan 123, 2800 Mechelen